

GENERALE SYNODE DER NEDERLANDSE HERVORMDE KERK

Joseph Haydnlaan 2a
Postbus 8399
3503 RJ Utrecht

Telefoon: 030-880 1426*
Fax: 030-880 1446

Aan de generale commissie voor
de behandeling van bezwaren en
geschillen in de NHK

VERWEERSCHRIFT INZAKE BEZWAREN ORDINANTIE 5 ARTIKEL 4 PKO

Utrecht, 4 februari 2003.

Zeer geachte commissie,

Op 18 november 2002 heeft uw commissie aan het moderamen van de generale synode de bezwaarschriften toegezonden, welke zijn ingediend tegen het besluit van de generale synode d.d. 14 juni 2002 inzake de vaststelling van ordinantie 5 artikel 4 van de ontwerp-kerkorde van de verenigde kerk. Tevens stelde uw commissie het moderamen in de gelegenheid hierop te antwoorden. Hierbij ontvangt u onze reactie op de ingediende bezwaarschriften.

1. DE INDIENERS VAN DE BEZWAREN

Tegen het besluit van de generale synode d.d. 14 juni 2002 zijn bezwaarschriften binnen gekomen van de navolgende personen en kerkelijke lichamen.

<namen weggelaten>

2. HET BESTREDEN BESLUIT

De bezwaren zijn alle gericht tegen het besluit van de generale synode tot aanvaarding van ordinantie 5 lid 4 van de kerkorde van de toekomstige verenigde kerk d.d. 14 juni 2002. De tekst van dit ordinantie-artikel luidt als volgt

“Artikel 4. Andere levensverbintenissen

- 1. De kerkenraad kan – na beraad in de gemeente – besluiten dat ook andere levensverbintenissen van twee personen als een verbond van liefde en trouw voor Gods aangezicht kunnen worden gezegend.”*

3. SAMENVATTING VAN DE BEZWAREN

Vanwege het te grote aantal bezwaarschriften is het niet mogelijk elk bezwaarschrift afzonderlijk te benoemen en te bespreken. Het moderamen heeft ervoor gekozen de ingediende bezwaren als volgt samen te vatten en te rubriceren.

3.1. In strijd met Gods Woord

Alle bezwaarden voeren aan dat het besluit om andere levensverbintenissen dan het huwelijk van man en vrouw te zegenen in strijd is met Gods Woord.

De tekst van de Bijbel wordt gezien als een door de Heilige Geest geïnspireerde tekst. Bijbelteksten over huwelijk en homoseksualiteit zijn daarom niet cultuur- en tijdgebonden, maar absoluut en dus ook vandaag geldig. Er is bij dit onderwerp geen ruimte voor een hermeneutiek waarin rekening wordt gehouden met veranderende opvattingen in het moderne levensgevoel.

In de bijbel (OT en NT) wordt het huwelijk, zijnde de unieke levensverbintenis tussen een man en een vrouw, gezien als een scheppingsordening van God. Seksualiteit hoort alleen binnen het monogame huwelijk thuis. Dit huwelijk moet heilig worden gehouden als afspiegeling van de relatie tussen Christus en zijn bruidsgemeente.

In de bijbel wordt daarom homoseksueel gedrag afgewezen, waarbij verwezen wordt naar teksten in het Oude Testament en het Nieuwe Testament (evangeliën en brieven). Het gaat in tegen de scheppingsordening van God en is tegennatuurlijk. Sommige bezwaarden menen dat daarom in het geheel geen sprake kan zijn van goede homoseksualiteit. De meeste bezwaarden zijn daarentegen van oordeel dat de bijbel homoseksuele geaardheid als zodanig niet afwijst, maar wel het praktiseren van deze geaardheid. Daarom moeten homoseksuele gemeenteleden pastoraal worden benaderd en begeleid om naar deze geboden van God te leven.

Met een beroep op de liefde van Christus kunnen deze schriftgegevens niet opzij worden geschoven of gerelativeerd. Er zijn geen uitspraken van Jezus in de evangeliën, die de oudtestamentische teksten op dit punt relativeren. Christus is dan ook niet gekomen om de scheppingsorde van God (de wet) te ontbinden maar om deze te vervullen; Hij heeft onze zonden gedragen maar deze niet gelegitimeerd.

Ook komen we in de bijbel geen teksten tegen waaruit blijkt dat God andere levensverbintenissen dan het huwelijk van man en vrouw zegent. Ook wordt de zegen in de bijbel in verband gebracht met geloof in God en gehoorzaamheid aan Zijn geboden.

Een kerk die deze fundamentele visie loslaat is niet langer gericht op het Koninkrijk van God en heeft daarom geen toekomst meer. Menselijke inzichten en moderne opvattingen in de samenleving (over huwelijk en homoseksualiteit) worden dan belangrijker geacht dan het Woord van God. De kerk verwijderd zich daarmee van de kerk der eeuwen en van de wereldwijde kerk van Christus. Een synode die dit sanctioneert kan niet worden gehoorzaamd.

3.2. In strijd met het belijden der Kerk

De bezwaarden stemmen eveneens overeen in de opvatting dat het besluit in flagrante tegenspraak is met het belijden der Kerk, dat vervat is in de belijdenisgeschriften van de Kerk, t.w. de Heidelberger Catechismus, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Catechismus van Genève.

Dit betreft in de eerste plaats de visie in deze geschriften op huwelijk en (homo)seksualiteit, die gebaseerd is op de Bijbel als Gods Woord zoals hierboven is verwoord. Het besluit wijkt af van deze bijbels gefundeerde visie in de belijdenis van de Kerk.

In de tweede plaats is het besluit op te vatten als een kenmerk van de valse kerk, zoals genoemd in artikel 29 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Daarin staat dat de valse kerk "aan zichzelf en haar ordeningen meer macht en gezag toekent dan aan Gods Woord". De synode maakt zich hieraan schuldig door een zondige praxis kerkordelijk te legitimeren.

Sommige bezwaarden stellen dat hier sprake is van een status confessionis, waardoor het onmogelijk wordt om dit onderdeel van de kerkorde te accepteren.

3.3. In strijd met Artikel X van de Hervormde Kerkorde

De bezwaarden brengen naar voren dat op grond hiervan het besluit tevens in strijd is met Artikel X van de Kerkorde, in het bijzonder met de leden X-2, X-4 en X-6. Zij wijzen allereerst op artikel X-1, waarin staat dat de gehele Kerk belijdenis doet van de zelfopenbaring van de Drieënige God in dankbare gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift als de bron der prediking en de enige regel des geloofs en in gemeenschap met de belijdenis der vaderen. Vervolgens bepaalt artikel X-2 dat deze belijdenis is vervat in de belijdenisgeschriften welke hierboven zijn genoemd. In artikel X-4 wordt gezegd dat de ambtelijke vergaderingen gehouden zijn in al hun spreken en handelen zich te bewegen in deze weg van het belijden der Kerk.

Uit hetgeen bij de twee vorige punten naar voren is gebracht blijkt dat de synode met haar besluit heeft gehandeld in strijd met deze drie bepalingen.

Tenslotte heeft de synode gehandeld in strijd met artikel X-6 – en met artikel I-10 van de ontwerpkerkorde -, waarin gesteld wordt dat de Kerk weert al wat haar belijden weerspreekt.

3.4. In strijd met artikel XXI van de Hervormde Kerkorde

Veel bezwaarden stellen zich op grond van het bovenstaande op het standpunt dat het synodebesluit strijdig is met artikel XXI van de Hervormde kerkorde, waarin is bepaald dat het huwelijk, als inzetting Gods, heilig zal worden gehouden (artikel XXI-1).

Sommigen zijn daarbij van mening dat dit besluit pas had kunnen worden genomen indien daaraan voorafgaande het genoemde artikel uit de kerkorde was gewijzigd op de wijze zoals dat kerkordelijk is voorgeschreven.

In het verlengde hiervan wordt gesteld dat het besluit tevens in strijd is met het klassiek gereformeerde huwelijksformulier.

3.5. (Kerk)juridische bezwaren

Sommige bezwaarden oefenen kritiek op de letterlijke formulering van ordinantie 5-4, omdat

- niet duidelijk is welke levensverbintenissen precies worden bedoeld;
- het woord “kan” ruimte geeft aan willekeur;
- geen inhoud wordt gegeven aan het begrip “beraad in de gemeente”.

Ook wordt als bezwaar naar voren gebracht dat

- het besluit de band met het burgerlijk huwelijk loslaat;
- het onderscheid tussen het huwelijk (ordinantie 5-3) en andere levensverbintenissen slechts van marginale aard is, zodat de uniciteit van het huwelijk van man en vrouw gevaar loopt;
- het besluit in tegenspraak is met ordinantie 5-3, omdat in de kerk de facto het homohuwelijk kan worden gezegend, zij het onder de noemer van een “andere levensverbintenis”.

Verder voeren sommigen als bezwaar aan dat door dit besluit op ontoelaatbare wijze rechtsongelijkheid binnen de kerk wordt geschapen omdat de beslissing hierover wordt overgelaten aan de kerkenraden.

3.6. Beleidsmatige bezwaren

Het besluit is een slag in het gezicht van medegelovigen die op grond van hun geloof niet toe willen geven aan hun geaardheid maar in onthouding willen leven en daarvoor steun zoeken in de gemeente.

Met dit besluit geeft de kerk een verkeerd en onbarmhartig signaal omdat daarin Gods Woord wordt losgelaten. Daarmee zijn de homoseksuelen en de jongeren in deze op zedelijk gebied verwarrende tijd niet gebaat.

De synode heeft geen eenduidige uitspraak gedaan. Daarmee heeft zij haar taak verzuimd leiding te geven aan het leven en werken van de kerk in haar geheel.

De synode heeft in het besluit meer oog gehad voor de eenheid dan voor de waarheid. Hiermee verscherpt de synode de polarisatie en maakt zij de kans op scheuring rond de vereniging groter. De synode heeft daarin onverantwoordelijk gehandeld.

Met dit besluit heeft de kerk zich vervreemd van de wereldkerk.

3.7. Procedurele bezwaren

In de synode heeft geen grondige toetsing plaatsgevonden van de moderne exegese en hermeneutiek aan de criteria, welke door de bezwaarden worden gehanteerd, zoals beschreven onder 3.1.

Sommigen voeren als bezwaar aan dat er in de synodevergadering een te smal draagvlak was voor deze aangelegen zaak, gelet op de stemverhouding 40 vóór – 33 tegen.

Anderen menen dat een besluit, dat zijn geldingskracht in de verenigde kerk zal krijgen, niet nu al door de hervormde synode had mogen worden genomen.

4. BELANG OF VERANTWOORDELIJKHEID WAARIN MEN IS GETROFFEN

4.1. Gemeenteleden

Het besluit raakt die kerkleden in hun verantwoordelijkheid, die in nauwe gehoorzaamheid aan de Schrift willen leven. Het besluit maakt het gesprek over de waarheid van Gods Woord onmogelijk als het gezag van dit Woord tussen haakjes wordt geplaatst. Door het besluit voelt men zich in het geweten bezwaard omdat daarvoor geen verantwoordelijkheid kan nemen. Het besluit veroorzaakt een diepe crisis binnen (kleine) gemeenten en bevordert de kans op scheuring van gemeenten wanneer de kerkorde met deze ordinantie wordt aanvaard.

4.2. Kerkenraden

Het besluit treft de bezwaarde kerkenraden in hun kerkelijke verantwoordelijkheid. De bezwaarde kerkenraden zijn medeverantwoordelijk voor het geheel van de Nederlandse Hervormde Kerk, maar kunnen deze niet dragen omdat het gezag van Gods Woord is aangetast. Kerkenraden worden overvraagd in hun verantwoordelijkheid omdat de besluitvorming hierover moet plaatsvinden in de kerkenraad.

Het besluit treft de bezwaarde kerkenraden bovendien in hun kerkelijke bevoegdheid, omdat ordinantie 5-4 de kerkenraad tot beraad in de gemeente verplicht voordat hierover door hem een beslissing kan worden genomen. Hierdoor zou de kerkenraad door een meerderheid binnen de gemeente moreel kunnen worden verplicht anders te besluiten dan hij verantwoord vindt. De kerkenraad wordt daarom door het besluit in zijn bevoegdheid aangetast.

Ook maakt het besluit bezwaarde kerkenraden onmogelijk, binnen het geheel der Kerk andere gemeenten aan te spreken op hun roeping te handelen overeenkomstig het Woord van God. Daarentegen verplicht ordinantie 1 artikel 2 van de ontwerp-kerkorde gemeenten om elkaars tradities te erkennen en te respecteren, hetgeen impliceert dat bezwaarde kerkenraden gedwongen kunnen worden een elders kerkelijk gezegende levensverbintenis als zodanig te accepteren, c.q. in te schrijven in een register.

Door het besluit is de taak van het houden van opzicht door de bezwaarde kerkenraden over de belijdenis en de wandel van de gemeenteleden feitelijk onmogelijk gemaakt. Gemeenteleden kunnen zich bovendien aan dit opzicht onttrekken omdat zij zich bij andere gemeenten kunnen voegen, die op dit punt een ander beleid voeren.

4.3. Ambtsdragers

Sommige bezwaarden zijn van oordeel dat door het besluit ook ambtsdragers in hun directe belang zijn geraakt. Het fundament van hun ambtelijk bezig zijn wordt ondergraven door het feit dat Gods Woord is losgelaten.

Dit geldt in het bijzonder voor bezwaarde predikanten omdat zij in de verenigde kerk tegen hun wil ontrouw worden aan hun proponentenbelofte overeenkomstig ordinantie 7-18-3.

5. GEVRAAGDE VOORZIENING

Vrijwel alle bezwaarden vragen om vernietiging van het gewraakte besluit.

Sommigen vragen om toetsing van het besluit aan het Woord van God en de belijdenis van de Kerk.

Anderen vragen om een niet-verbindend verklaring voor allen die hervormd zijn.

Verder wordt door sommigen gevraagd om wijziging van ontwerp-ordinantie 5 artikel 1 lid 2 derde aandachtsstreepje, met dien verstande dat wordt voorkomen dat op grond van die bepaling zegening van andere levensverbintenissen alsnog kan worden gewettigd.

Enkelen vragen om het opleggen van een verbod aan de generale synode om deze zaak opnieuw aan te orde te stellen na vernietiging van het besluit.

Daarnaast is er een verzoek aan de commissie om de generale synode te vragen, het besluit opnieuw te overwegen en tenminste voor te leggen aan kerkenraden en classicale vergaderingen opdat zij zich hierover kunnen uitspreken.

6. DE VOORGESCHIEDENIS

Het moderamen acht het van belang de lange en bewogen voorgeschiedenis van dit besluit in de synode te schetsen, alvorens in te gaan op de verschillende bezwaren. Deze geschiedenis maakt namelijk duidelijk hoe de generale synode van onze kerk in het verleden is omgegaan met de vragen rond huwelijk, seksualiteit en relaties. Het besluit dat op 14 juni 2002 door de synode werd genomen, is naar de mening van het moderamen een logisch gevolg van deze geschiedenis.

6.1. De bezinning binnen de hervormde kerk

In 1952 werd door de generale synode een rapport aanvaard over het huwelijk, waarin uitvoerig werd ingegaan op de betekenis van het burgerlijk en kerkelijk huwelijk.

Daarin wordt op grond van bijbelse gegevens het huwelijk gezien als “de van God gegeven orde voor de samenleving van man en vrouw, waardoor zij in liefde verbonden van twee tot één worden”. Het huwelijk is een “groot geheim omdat het een afglans is van het nog grotere geheim van de liefde van Christus tot Zijn gemeente”. Richtlijnen voor het huwelijk worden in het Nieuwe Testament ontleend aan de liefde van Christus waarmee hij Zijn gemeente liefheeft. Het huwelijk is de enige plaats waar man en vrouw zich lichamelijk en geestelijk aan elkaar ten volle kunnen geven.

Vanuit deze basisgedachten worden de moderne vragen rond o.a. de voorbereiding op het huwelijk, het huwelijksleven, de huwelijksmoeilijkheden, de gezinsvorming en de echtscheiding behandeld. Van aparte aandacht voor het verschijnsel van homoseksualiteit is in het geheel geen sprake. Het onderwerp komt alleen terloops even ter sprake als reden waarom men meent zichzelf ongeschikt te achten voor het huwelijk.

Het rapport is geheel in overeenstemming met de geest van artikel XXI, waarin over het huwelijk wordt gesproken als "inzetting Gods" dat "heilig zal worden gehouden".

Deze visie op het huwelijk kan binnen de hervormde kerk in die tijd bogen op een breed draagvlak. Het rapport werd door de generale synode met 1 stem tegen aanvaard.

In **1972** blijkt er op dit terrein echter zoveel te veranderen, dat de generale synode het noodzakelijk acht, een pastorale handreiking uit te geven onder de titel *Liefde en seksualiteit* waarin volgens het voorwoord van het moderamen "een aantal vragen ter sprake komen die in onze tijd leven en die in deze vorm niet aan de orde konden komen in het herderlijk schrijven over het huwelijk van 1952". Deze vragen betreffen o.m. de verandering in opvattingen over het huwelijk als instituut, het groeiend aantal echtscheidingen, de veranderingen in het gezin, de jeugdseksualiteit en "de homofiele mens". In de handreiking is veel aandacht voor de boodschap van de kerk vanuit bijbels perspectief. Gesteld wordt dat het bijbelse getuigenis weliswaar maatgevend is voor de boodschap van de kerk, maar dat wil nog niet zeggen dat "elke ethische uitspraak in de bijbel bij voorbaat voor alle eeuwen een ijzeren wet is om na te leven". Daarom is het noodzakelijk oog te hebben voor historische verschillen binnen de bijbel, voor cultuurhistorische verschillen tussen de tijd van de bijbelschrijvers en de moderne tijd, en voor het feit dat de verkondiging van profeten en apostelen "telkens een andere door de situatie bepaalde spits heeft." De handreiking verzet zich sterk tegen een onbijbels wettische opvatting van Gods gebod, zonder te willen tornen aan de ernst van Gods wil voor ons leven.

De handreiking sluit inhoudelijk aan op het herderlijke schrijven uit 1952, o.m. op het punt van de exclusiviteit en de duurzaamheid van de huwelijkse relatie, al is er meer aandacht voor de gelijkwaardigheid van man en vrouw als geschapen naar Gods beeld en voor zaken als emancipatie, nudisme en verantwoorde gezinsvorming. Seksualiteit voor het huwelijk wordt afgewezen, ondanks het groeiend modern levensbesef dat daarmee op gespannen voet staat en met begrip voor "psychische en geestelijk-culturele noodsituaties" waarin compromissen nodig zijn.

Apart wordt stil gestaan bij de homofiele medemens, voor wie de bijbelse gegevens inzake een verbod van homoseksualiteit ook voor vandaag gezaghebbende boodschap bevatten. Toch zet de handreiking een vraagteken bij de consequentie dat de homofiele mens geroepen is om in onthouding te leven, gelet op het feit dat homofilie zelden kan worden genezen en dat onthouding de homofiel tot frustratie, isolement en zelfmoordneigingen kan brengen. Gepleit wordt voor de aanvaarding van een compromis op dit gebied.

De handreiking besluit met de oproep tot verder gesprek en dialoog, want "niet ieder gemeentelid is het vooralsnog eens met de gefundeerde visie in het rapport".

Dat bleek al in de commissie, die het rapport moest voorbereiden, en in de bespreking door de synode zelf. De handreiking die door de generale synode in meerderheid werd aanvaard was gepresenteerd als een minderheidsstandpunt binnen de commissie. De visie die door de meerderheid van de commissie werd gesteund haalde het in de synode niet en werd later in boekvorm uitgegeven door dr. F.O. van Gennep onder de titel *Mensen hebben mensen nodig*. In dit boek wordt gepleit voor de gelijkwaardigheid van homoseksuelen en heteroseksuelen, voor de aanvaarding van homoseksuelen en het praktische leven naar deze geardeheid.

Zo tekent zich voor het eerst binnen de hervormde kerk rond het thema van huwelijk en seksualiteit een **diepgaand verschil in benaderingswijze en opvatting** af, waarbij de interpretatie en het gezag van klassieke bijbelplaatsen over dit onderwerp voor het heden in het geding wordt gebracht.

In **1983** stond homoseksualiteit als onderwerp expliciet op de agenda van de synode, naar aanleiding van het rapport *Verwarring en Herkenning - een gespreksnota over gemeente en homoseksualiteit*, van de hand van een commissie die in 1982 door het moderamen van de synode was ingesteld met als opdracht, het gesprek over homoseksualiteit op gang te brengen. Dit gesprek bleek dringend nodig, vanwege het toenemend aantal vragen daarover vanuit de gemeenten en onder invloed van ontwikkelingen binnen met name de Gereformeerde Kerken in Nederland. Daar had in 1979 de synode van Delft opgeroepen tot aanvaarding van homoseksuele gemeenteleden, ook in het ambt, tot gesprek tussen homofiele en heterofiele gemeenteleden en tot bestrijding van discriminatie. In 1982 werd door de gereformeerde synode een rapport aanvaard waarin de schriftgegevens rond homoseksualiteit werden belicht en waarin vier mogelijke visies werden gepresenteerd, variërend van

het aanvaarden van homoseksueel samenleven als noodoplossing tot een volledig aanvaarden daarvan in liefde en trouw. In drie van de vier opvattingen werd uitgegaan van de stelling dat de bijbel zich niet uitspreekt over het begrip homofilie, zoals wij dat tegenwoordig kennen.

In het rapport *Verwarring en Herkenning* wordt een grondige uiteenzetting gegeven van de geschiedenis rond homoseksualiteit en van de verschillende standpunten en visies die binnen de hervormde kerk op dit punt en op dat moment bestaan, zonder dat een keuze wordt gemaakt voor een van de standpunten. Het rapport laat zien dat de visies vooral uiteenlopen, wanneer de bijbelteksten aan de orde komen. Volgens de commissie die het rapport opstelde is duidelijk geworden dat "uiteindelijk beslissend is welk gezag men aan de tekst toekent. Het vraagstuk van homofilie blijkt ook een vraag te zijn naar het schriftgezag en niet alleen van een ethische of morele orde. Er blijken in de kerk verschillende opvattingen te bestaan over schriftgezag en bijbelgebruik." In hoofdstuk IV van het rapport wordt onder de titel "Luisterend naar de teksten" een overzicht gegeven van de verschillende visies die er bestaan rond bijbelteksten over homoseksualiteit, het normatieve gezag van de bijbel over seksualiteit, de onderlinge relatie van verschillende bijbelse gegevens en het gezag van de Schrift als zodanig. Het rapport doet een oproep om niet te wachten met het gesprek over homoseksualiteit totdat men het in de kerk hierover eens is. Er is gesprek nodig - niet alleen over maar ook met homoseksuele mensen - om tot beter begrip te geraken en vooroordelen uit de weg te ruimen.

De synode aanvaardde dit rapport als zeer bruikbaar voor het gesprek in de gemeenten en zond het de kerk in als gespreksnota met het dringende verzoek zo breed mogelijk reacties op deze handreiking in te sturen.

In de marge van de besluitvorming rond dit rapport sprak de generale synode ook uit dat, "vanuit de overweging dat aan predikanten, zowel mannen als vrouwen het dienstwerk in de gemeenten wordt toevertrouwd, de predikanten (kandidaten) zowel bij de beroepingsgesprekken, als bij de uitoefening van hun ambtswerk, aangesproken dienen te worden op hun pastorale vaardigheden en niet op hun seksuele staat".

In juni **1989** stond het onderwerp opnieuw op de agenda, nu aan de hand van een rapport van de commissie inzake homoseksualiteit. Deze commissie was in 1987 door de synode ingesteld naar aanleiding van de inventarisatie van de – overigens in aantal geringe – reacties op "Verwarring en herkenning" en van de commotie welke was ontstaan over de weigering van de Schotse gemeente in Rotterdam om twee homoseksuele mannen, die een relatie hebben, tot het Heilig Avondmaal toe te laten en de uitspraak van de generale commissie voor het opzicht hieromtrent. De commissie kreeg de opdracht om een vervolg te geven aan de bezinning, die met Verwarring en Herkenning was begonnen, liefst leidend tot een uitspraak van de synode over homoseksualiteit.

Tot een voorstel voor een dergelijke eensluidende principiële uitspraak aan de synode kwam de commissie echter niet. Daarvoor bleken de standpunten te ver uiteen te liggen en was de betrokkenheid van de deelnemers te verschillend.

De commissie concludeerde ten aanzien van de aard van het Schriftgezag geen nieuwe inzichten te kunnen toevoegen aan die uit het rapport *Verwarring en Herkenning*. Eenstemmig was de commissie wel in de opvatting dat "uit de ook binnen de commissie bestaande grote verscheidenheid in hermeneutische benadering niet zonder meer geconcludeerd mag worden dat de Bijbel voor de één belangrijker is dan voor de ander. Verschillen zitten veelal in de manier van omgang met de Schrift, niet in het gezag dat men aan de Schrift wil toekennen."

In het rapport werd veel aandacht besteed aan het omgaan met macht in gemeente en kerk in relatie tot de kerkelijke tucht, dit naar aanleiding van de tuchtzaak in Rotterdam. Ook werd de vraag gesteld, hoeveel ruimte wij in de kerk aan elkaar willen geven op dit punt:

"Kunnen degenen die de homoseksuele leefwijze afwijzen, aanvaarden dat er binnen de kerk verschillend wordt gedacht over homoseksualiteit? Kan men die anders denkenden aanvaarden als hervormden, legitiem behorend tot de Nederlandse Hervormde Kerk? Maar dan ook aan de andere kant: kunnen homoseksuelen en diegenen die pleiten voor volledige acceptatie en integratie – inclusief ambt en avondmaalsgemeenschap – aanvaarden dat er verschillend wordt gedacht over homoseksualiteit? Met andere woorden: kan en mag er in de hervormde kerk ruimte zijn voor een dergelijke pluraliteit? We beseffen dat daarbij in beide gevallen een offer moet worden gebracht, zij het dat het voor de homoseksueel een offer is van een meer existentieel (hun hele bestaan rakend) karakter."

De commissie adviseerde de synode om de kerk op te roepen tot terughoudendheid in het oordelen over homoseksualiteit in ethisch opzicht en in de uitleg van de Schrift, en dus ook in het nemen van maatregelen van kerkelijke tucht tegen homoseksuelen in de gemeente.

In een bewogen en besloten vergadering – om ieder synodelid de gelegenheid te geven vrijuit te spreken - besprak de synode dit rapport. Opnieuw werd duidelijk hoezeer in de synode de visies en standpunten uiteen liepen. Tot veler verrassing ging de synode in haar besluit een stap verder dan het voorstel van de commissie om op te roepen tot terughoudendheid en besloot “iedere vorm van machtsmisbruik op dit terrein, waar mensen met hun diepste overtuigingen en ervaringen in het geding zijn, als de gemeente van Christus onwaardig” en “derhalve maatregelen van kerkelijke tucht vanwege homoseksuele geaardheid en leefwijze van de hand te wijzen”. Tevens werd besloten om “de bestudering van exegetische en hermeneutische vragen rond seksualiteit in het algemeen en in dat kader ook rond homoseksualiteit voort te zetten teneinde tot ethische en kerkrechtelijke richtlijnen te komen”.

De besluiten van deze synodevergadering leidden tot bezwaren met als strekking dat de generale synode hiermee de bevoegdheid en verantwoordelijkheid van andere ambtelijke vergaderingen (o.a. de kerkenraden) ten aanzien van het houden van opzicht zou hebben aangetast. Daarom gaf de synode in november van 1989 een nadere uitleg aan dit besluit, namelijk dat het besluit van juni 1989 moet worden verstaan als “een appèl aan het tot het houden van het opzicht bevoegde instanties om geen maatregelen van kerkelijke tucht te nemen tegen homoseksuele gemeenteleden vanwege hun homoseksualiteit”. Daaraan werd toegevoegd dat gemeenten die aan deze oproep in gemoede geen gehoor kunnen geven, gevraagd worden zich, desgevraagd voor de Commissie voor het opzicht rekenschap te geven van een aantal kritische vragen, o.a. over de verhouding tussen de tucht op sexueel gebied en die op andere terreinen van het leven, over hun pastorale beleid ten aanzien van homoseksuele gemeenteleden met het oog op het bieden van veiligheid en over de bestrijding van vooroordelen en misvattingen. Ook werd besloten om het rapport van de commissie aan de gemeenten als handreiking voor voortgaande bezinning, toe te zenden.

Deze besluiten uit 1989 leidden tot het indienen van een bezwaar, dat door de indiener als een gravamen werd aangemerkt in de betekenis van ordinantie 11 artikel 19. In dit bezwaar werd stelling genomen tegen dat deel van het besluit van de synode in juni 1989 waarin, volgens de indiener, maatregelen van kerkelijke tucht tegen homoseksuele leefwijze worden afgewezen en via kerkordelijke richtlijnen worden verboden. Nadat dit bezwaar via de kerkenraad, classicale vergadering en provinciale kerkvergadering uiteindelijk bij de generale synode terecht kwam, ging de discussie in de synode vooral over de vraag of het bezwaarschrift wel kon worden opgevat als een gravamen. Moest het daarbij niet gaan om gewichtige bezwaren tegen uitingen der kerk terzake van haar belijden? En was de beslissing van de synode uit 1989 wel zo'n uiting van belijden? Uiteindelijk oordeelde de synode in zijn vergadering van juni **1992** dat de “uitspraak, gedaan op 16 juni 1989, niet kan worden aangemerkt als een “uiting der Kerk ter zake van haar belijden”, zoals bedoeld in ordinantie 11-19-1 en dat derhalve het bezwaarschrift van betrokkene – anders dan door hem bedoeld – niet een “gravamen” is in de zin, zoals daarover in ordinantie 11-19-1 wordt gesproken.” Doorslaggevend voor dit oordeel van de synode bleek de vaststelling dat “de synode besluiten van 1989 niet de gewetens van lidmaten afzonderlijk of van tot het houden van het opzicht bevoegde instanties heeft willen binden maar scherpen.” Ook oordeelde de synode dat “wij in de gegeven situatie allereerst geroepen zijn elkaar te aanvaarden als mensen die willen luisteren naar de Schrift, om van daaruit te komen tot een verheldering van elkaars standpunten en de beweegredenen die daaraan ten grondslag liggen.” E.e.a. had tot gevolg dat de synode niet tot inhoudelijke behandeling van het bezwaar overging en verwees naar de studie van een nieuwe commissie die tot opdracht had gekregen om de exegetische en hermeneutische vragen rond (homo)seksualiteit te bestuderen.

De commissie ingevolge het besluit uit 1992 rapporteerde aan de synode in november **1994**. De commissie meldde dat zij niet in staat was de vraagstelling van de synode te beantwoorden. Opnieuw bleken de zeer verschillende posities van de commissieleden ten aanzien van het vraagstuk van seksualiteit in het licht van de Schrift het grote struikelblok te zijn. De commissie constateerde gaandeweg dat “niet iedereen de leefwijze erkende van elk ander lid van de commissie. Concreet gesproken: niet ieder lid van onze commissie zou bij een ander lid aan de Tafel des Heren welkom zijn; van een gezamenlijke avondmaalsviering zou nooit sprake kunnen zijn. Hoe zou men dan een studie met aanbeveling voor het geheel der Kerk kunnen schrijven wanneer men zelf niet op dit meest

wezenlijke onderdeel van het kerkzijn elkaar zou kunnen aanvaarden?” Dit bracht de commissie ertoe haar aandacht vooral te richten op het vraagstuk van de wederzijdse veiligheid van de gesprekspartners, zowel homoseksuele gemeenteleden als gewetensbezwaarden, die nodig is om het gesprek te kunnen voeren. Omdat volgens de commissie het gewenste klimaat daartoe in de kerk ontbreekt, stelde de commissie voor een bepaald protocol te aanvaarden voor de wijze waarop wij in de kerk met elkaar rond dit onderwerp zouden moeten omgaan.

Na uitvoerige discussie constateerde de synode dat de commissie “als gevolg van de gecompliceerde problematiek haar opdracht niet heeft kunnen vervullen” en aanvaardde het rapport van de commissie. Zij besloot de kerkenraden “op te roepen het gesprek over homoseksualiteit te voeren” vanuit de overweging dat “de kerk leeft van Gods genade in Christus en dat haar leden zich door hun Heer aanvaard mogen weten en daarom geroepen zijn ook elkaar te aanvaarden”. Voorts riep de synode de kerkenraden op “naar vermogen een klimaat van veiligheid, voor homoseksuele gemeenteleden en voor hen die om des gewetenswille homoseksualiteit niet als leefvorm kunnen aanvaarden, te bewerkstelligen.”

Bij het ontbreken van een dergelijk klimaat van veiligheid zou volgens de synode “zodanig aan homoseksuele gemeenteleden of aan hen die homoseksualiteit niet als leefvorm kunnen aanvaarden, kunnen worden gevraagd om zelf – al dan niet tijdelijk – af te zien van deelname aan het heilig avondmaal in de eigen gemeente (in die gevallen waarin hun deelname aldaar in die gemeente tot verwarring en onrust zou zaaien)”. Dit laatste onder verwijzing naar een andere gemeente, waar zij zonder bezwaar wel zouden kunnen deelnemen.

Dit besluit deed opnieuw veel stof opwaaien. Velen toonden zich verbijsterd, teleurgesteld of verontwaardigd, omdat zij het synodebesluit opvatten als legitimering van discriminatie van homoseksuelen. Men drong aan op heroverweging van dit besluit. Dat deed de synode in haar vergadering in maart 1995. De synode aanvaardde een verklaring, waarin de uitspraken van de synode uit 1989 werden gekenmerkt als “haar overtuiging dat homoseksualiteit, naar geaardheid en leefwijze, als zodanig niet tuchtwaardig is.” De synode verklaarde te beseffen dat deze opvatting om principiële redenen niet door een ieder in onze kerk gedeeld wordt. “Voor zover hier sprake is van een verschillend verstaan van de bijbel, dient daarover het gesprek verder te gaan. Een gesprek heeft echter alleen kans van slagen als de gesprekspartners elkaar aanvaarden.” De synode erkende dat de aanvaarding van homoseksuele leefwijze niet door de synode kan worden afgedwongen, omdat aanvaarding en dwang elkaar uitsluiten. De synode riep alle leden en ambtelijke vergaderingen op om elkaar in Christus te aanvaarden en zorgvuldig met elkaar om te gaan. Tevens sprak de synode uit van oordeel te zijn “dat homoseksuele gemeenteleden niet langer in onzekerheid mogen worden gelaten over hun positie in de Nederlandse Hervormde Kerk. Daarom spreekt de synode thans uit, dat homoseksuelen in hun geaardheid en leefwijze ten volle aanvaard behoren te worden.”

Op voorstel van het moderamen besloot de synode, gegeven de patstelling tussen voor- en tegenstanders van de aanvaarding van de homoseksuele leefwijze op grond van de bijbel, geen nieuwe concrete stappen te nemen ter bevordering van de verdere bestudering van de exegetische en hermeneutische vragen. Daarbij verwees het moderamen in zijn rapport hierover naar uitspraken van de synode over het Schriftgezag en Schriftgebruik in het verleden. Met name noemde het moderamen het geschrift *Klare wijn. Rekenschap over geschiedenis, geheim en gezag van de Bijbel* uit 1967. Het moderamen wees op de in dit geschrift gedane uitspraak dat het gezag van de Bijbel niet wettisch maar geestelijk is, en in het bijzonder op het volgende citaat: “Het doet een appèl op onze eigen beslissing in plaats van ons iets kant en klaar voor te zetten. Het bijbelse gezag forceert niet, zet ons niet klem, maar komt tot ons op geestelijke wijze.” In *Klare Wijn* hangt dit samen met het historische (en dus niet allereerst leerstellig) karakter van de bijbelse Waarheid. Volgens het moderamen bevat deze uiteenzetting een belangrijk inzicht voor een Schriftberoep inzake vragen rond (homo)seksualiteit.

Zowel tegen het genoemde rapport als tegen de verklaring van de synode werden bezwaren ingebracht, welke evenwel door de generale commissie voor de behandeling van bezwaren en geschillen werden verworpen. Zo kwam vast te staan dat de synode haar bevoegdheden niet had overschreden en evenmin de bevoegdheden met betrekking tot het opzicht aan zich had getrokken. Met de aanbeveling heeft de synode gestalte gegeven aan de zorg voor de kerk als geheel. Bovendien was volgens de commissie “de heelheid van de kerk niet door de generale synode uitgedrukt in een norm die eenvormigheid van geloof en opvatting beoogt, laat staan dwingend wordt opgelegd, maar in een aanbeveling die ertoe strekt die heelheid in al haar verscheidenheid van opvatting en geloof te bewaren en te versterken”.

Naar aanleiding van een ander in dit kader ingediend bezwaar, dat een kerkenraad bij de uitoefening van de tucht slechts gebonden zou zijn aan de Schrift en Belydenis en daarbij geen rekening hoefde te houden met het z.g. “geheel der kerk” merkt de generale commissie onder meer op dat het in het geheel van de Nederlandse Hervormde Kerk niet zo mag zijn dat men “het bestaan van die verscheidenheid (nl. in uitleg en verstaan van de Schrift – mod. NHK) negeert en uitsluitend rekening houdt met eigen opvattingen. Wie tot deze kerk wil behoren moet die verscheidenheid, hoe moeilijk ook, erkennen.(...) De synode heeft in de verklaring klaarblijkelijk het oog gehad op de aansporing uit de Schrift elkaar te aanvaarden, zoals ook de Heer ons heeft aanvaard. (...) De aansporing elkaar te aanvaarden dwingt er niet toe elkaars opvattingen te onderschrijven, maar impliceert evenzeer elkaar geen aanstoot te geven”. Dit geldt zowel voor homoseksuele gemeenteleden als voor de gewetensbezwaarden.

De generale commissie oordeelde tenslotte dat de generale synode met het bestreden besluit, opgevat zoals door de commissie, geen regel van de kerkorde geschonden heeft. (Uitspraak Generale Commissie 04/95, 06/95, 07/95, 09/95 en 12/95).

6.2. De bezinning in het kader van de ontwerp-kerkorde voor de verenigde kerk

Ook nadien kwamen de vragen rond huwelijk, relaties en (homo)seksualiteit regelmatig aan de orde binnen de hervormde synode, zij het niet meer als een uitsluitend interne hervormde aangelegenheid. In de loop van de jaren negentig kwam het accent meer en meer te liggen op de ontwikkeling van de ontwerp-kerkorde en –ordinanties voor de toekomstige verenigde kerk. Daardoor kwamen deze vragen vooral onder het gezichtspunt van kerkordelijke regelgeving aan de orde in de hervormde synode, veelal eerst in het verband van de triosynode, en daarna in de afzonderlijke hervormde synode bij de behandeling van de besluiten welke in het verband van de triosynode werden genomen. De ontwikkelingen in dit kader, welke uiteindelijk leidden tot de vaststelling van ordinantie 5 artikel (3 en) 4 in tweede lezing laten zich als volgt schetsen.

Vanaf het moment dat het eerste ontwerp van de kerkorde in engere zin (z.g. Romeinse Artikelen) in 1992 op tafel lag, was de vraag aan de orde of er in de Kerkorde een apart artikel over het huwelijk zou behoren te worden opgenomen, zoals dat in artikel XXI van de hervormde kerkorde het geval was, alsmede de vraag of en onder welke voorwaarden het mogelijk zou moeten zijn dat ook andere levensverbintenissen dan het huwelijk in de kerk zouden worden gezegend. Bij de presentatie van het eerste ontwerp bleek de werkgroep kerkorde ervoor gekozen te hebben, een dergelijk artikel niet in het ontwerp op te nemen. Niettemin presenteerde de werkgroep bij wijze van voorbeeld een tekst voor een dergelijk artikel, voor het geval de synoden dit toch noodzakelijk vonden. In deze voorbeeldtekst werd uitdrukkelijk rekening gehouden met de mogelijkheid dat ook andere levensverbintenissen dan het huwelijk in de kerk konden worden gezegend.

In het kader van de discussie, die hierover in de triosynode volgde in **1993 en 1994**, werd besloten tot de instelling van een studiegroep “huwelijk en andere relatievormen”, die tot opdracht kreeg deze kwesties in al hun complexiteit, zoals deze aan de dag was getreden in de discussie in de triosynode, te bestuderen. Daarbij waren de kernvragen: “War is het huwelijk eigenlijk? Moeten andere relatievormen ook in de kerkorde worden genoemd? Hoort iets als relatievorming wel thuis in de kerkorde?” Deze commissie bracht verslag uit aan de triosynode in **1996** met een rapport onder de titel: *De plaats van de levensverbintenissen in de kerkorde*.

De commissie bleek haar opdracht te hebben opgevat vanuit de vraag: hoort er een artikel over het huwelijk en/of andere relatievormen in de kerkorde van de verenigde kerk te worden opgenomen? In de inleiding gaf de commissie aan een bewuste beperking te hebben aangebracht van de oorspronkelijke opdracht van de commissie om “zich te bezinnen op de waardering van het huwelijk en de plaats van de levensverbintenissen in de kerk”. Het rapport bevatte, aldus de commissie, een dergelijke brede bezinning op grond van bijbelse, theologische, dogmatische, cultuurhistorische en sociologische gegevens niet. De commissie gaf daarvoor vier redenen op. In de eerste plaats meende zij dat de vraag vooral moest worden benaderd vanuit liturgisch oogpunt. In de liturgie immers komen kerk en huwelijk samen. Dit is een andere benadering dan tot toe was geprobeerd en kan ook leiden tot nieuwe gezichtspunten. Ten tweede had de commissie vastgesteld dat het gesprek over relaties en relatievormen in het verleden steeds was vastgelopen als men het startpunt koos in de bijbelse theologie. De commissie zocht daarom haar startpunt in de vraag wat ons allen in de kerk bindt, namelijk de vraag om gezegend te worden. Dit gezichtspunt blijkt volgens de commissie een basis te geven voor herkenning en nieuwe openingen voor gesprek. In de derde plaats meende de commissie

dat de bijbels-theologische vragen al uitputtend waren behandeld in diverse kerkelijke geschriften. En ten laatste had de commissie ontdekt dat binnen dit nieuwe gesprekskader van de liturgie ruimte kon zijn voor diversiteit, waarvan door plaatselijke gemeenten naar eigen oordeel al of niet gebruik kon worden gemaakt.

Deze aanpak leidde tot een benadering door de commissie via twee argumentatie-sporen: het ene spoor vertrekt vanuit de overeenkomst tussen verschillende relatievormen, waaronder het huwelijk, die alle relaties in liefde en trouw kunnen zijn. Het andere spoor volgt de overtuiging dat er onderscheid is tussen de verschillende relatievormen en begint vanuit de vraag naar de manier waarop niet-huweljkse relatievormen naast het huwelijk kunnen bestaan.

Uiteindelijk bleken deze twee "argumentatielijnen" samen te kunnen stemmen in één conclusie. Zo concludeerde de commissie allereerst dat het niet nodig is om een artikel in de Kerkorde op te nemen over huwelijk en relaties omdat een dergelijk artikel niet kan leiden tot de kern van de zaak, t.w. de kwaliteit van de relaties en omdat de kerkorde zich uitsluitend dient uit te spreken over wat "der kerke" is. Het huwelijk wordt dan gezien als iets van de staat. Huwelijk en relaties komen in de kerkorde aan de orde in het kader van de liturgie (afgezien van hun plaats in het kader van het pastoraat en de catechese).

In de tweede plaats concludeerde de commissie dat het huwelijk en de relaties ter sprake dienen te worden gebracht in de kerkorde binnen het kader van de ordinantie over de eredienst.

Niet unaniem was de commissie over de derde conclusie, t.w. de manier waarop hierover in de ordinantietekst moest worden gesproken. Vanuit het ene spoor vond men dat huwelijksdiensten en diensten van gelofte, voorbede en zegening voor andere levensverbintenissen als gelijkwaardig moesten worden beschouwd, vanuit het andere spoor pleitte men juist voor het onderscheid tussen huwelijk en andere verbintenissen.

De triosynode wijdde aan dit rapport een uitvoerige discussie en kwam tot de slotsom dat de beperking, die de commissie aan haar opdracht had gegeven, in de rede lag omdat deze tenslotte was ingesteld n.a.v. de discussie over de ontwerp-kerkde in eerste lezing. Derhalve besloot de triosynode het rapport te aanvaarden en "met de conclusies daarvan vooralsnog in te stemmen en een en ander te betrekken bij de bespreking van de door de classicale vergaderingen ingezonden consideraties". Dit besluit werd later door de hervormde synode geratificeerd.

Bij de vaststelling van de ontwerp-ordinanties in eerste lezing in januari **1997** werd, in aansluiting bij de discussie in de triosynode het jaar daarvoor, in de ordinantie over de eredienst een artikel opgenomen over trouwdiensten (ordinantie 5 artikel 3), dat in de eerste 8 leden bepalingen bevat over de inzegening van het huwelijk en in de leden 9 en 10 nadere regels geeft voor de zegening van andere levensverbintenissen.

De tekst van ordinantie 5-3-9 luidde: "De kerkenraad kan – na beraad in de gemeente – beslissen dat ook een andere levensverbintenis als een verbond van liefde en trouw voor Gods aangezicht in het midden van de gemeente kan worden gezegend." In lid 10 wordt gesteld dat op deze zegening dezelfde bepalingen omtrent de gang van zaken, zoals die zijn voorgeschreven voor de inzegening van het huwelijk, van toepassing zijn."

De discussie in de triosynode spitste zich daarbij opnieuw toe op de positie van het huwelijk ten opzichte van de andere levensverbintenissen. In de vergadering van de triosynode werd bezwaar gemaakt tegen het gebruik van de term "inzegening" van een huwelijk omdat daarmee de indruk zou worden gewekt dat de kerk door inzegening het huwelijk tot stand brengt of iets toevoegt aan het voor de wet gesloten huwelijk. Bovendien leefden er bezwaren om bij een huwelijk te spreken van "inzegening" en bij een andere levensverbintenis van "zegening". In een motie werd bepleit om voor beide de term "zegening" te gebruiken.

Anderzijds kwam vooral het bezwaar naar voren dat het huwelijk en de andere levensverbintenissen juist teveel op één lijn werden geplaatst, omdat beide zaken in één artikel waren ondergebracht. Voorgesteld werd om de zegening van andere levensverbintenissen in een afzonderlijk artikel onder te brengen en de voorwaarden waaronder deze kunnen plaatsvinden, onafhankelijk van die voor het huwelijk te formuleren. Dit voorstel werd vanwege de aanvaarding van de motie-Noordam door de hervormde synode vastgelegd bij de vaststelling van de ontwerp-ordinanties in eerste lezing. Desondanks werd de door de werkgroep oorspronkelijk voorgestelde tekst door de synoden als eerste lezing aan het grondvlak voorgelegd, waarbij nadrukkelijk aandacht werd gevraagd voor de aspecten die in de discussie een rol hadden gespeeld.

Eind **2001** kwam dit onderwerp opnieuw aan de orde in de triosynode, aan de hand van de ontwerp-teksten in tweede lezing van de werkgroep kerkorde over de ordinanties, met name ordinantie 5 over de eredienst, na verwerking van alle consideraties en andere adviezen, waaronder het advies van de kerkeigen commissies voor kerkordelijke aangelegenheden.

De werkgroep kerkorde stelt in zijn Advies aan de triosynode opnieuw vast “hoe gevoelig het artikel over de trouwdiensten ligt, en hoe verdeeld de kerk op dit punt is (p. 5-7 e.v. Advies werkgroep kerkorde over ordinantie 1, 5, 6 en 7 d.d. 31 mei 2001). 26 van de 75 hervormde classicale vergaderingen geven aan (inzegening van) andere levensverbintenissen af te wijzen”. Ook aan gereformeerde zijde blijken ongeveer 40 kerken dit af te wijzen. De werkgroep vervolgt: “een simpele rekensom zou de conclusie kunnen opleveren dat de mogelijkheid van de zegening van niet-huwelijkse relaties dus kan blijven bestaan. Probleem is en blijft dat de minderheid aangeeft ernstige gewetensbezwaren te hebben. De werkgroep realiseert zich dat hier een knoop moet worden doorgehakt. Hoezeer ze ook de bezwaren hoort, en hoezeer ze ook betreurt dat de kerk in dezen verdeeld is, ze is van oordeel dat de bezwaren aan de ene zijde het andere deel van de kerk niet mag belemmeren om ook andere relaties te zegenen.”

De werkgroep stelt voor in tweede lezing de term “inzegening” te handhaven voor het huwelijk en, in onderscheiding daarvan, bij levensverbintenissen te spreken van “zegening”. In tegenstelling tot het standpunt, dat door velen wordt gedeeld, om voor beide relatievormen de term “zegening” te gebruiken, meent de werkgroep dat het weghalen van het woord “inzegening” bij het huwelijk “de suggestie kan oproepen dat de kerk nu het huwelijk anders beoordeelt dan voorheen. En dat is niet het geval. De mogelijkheid van zegening van andere relaties komt niet in mindering op de plaats die het huwelijk in kerk en samenleving heeft.” Bovendien meent de werkgroep dat het verschillend woordgebruik op zich niet strijdig is met de opvatting dat huwelijk en andere levensverbintenissen zeer dicht bij elkaar staan, zoals ook in het rapport “De plaats van levensverbintenissen in de kerkorde” werd gesteld.

Verder pleit de werkgroep op grond van de consideraties voor het volgen van de motie-Noordam uit 1997, die vraagt om een duidelijker onderscheid tussen huwelijk en andere levensverbintenissen. Daarom stelt de werkgroep voor, deze onder te brengen in twee verschillende artikelen, omdat “plaatsing in één artikel blijkbaar de suggestie oproept dat huwelijk en andere levensverbintenissen op één lijn moeten worden gezien. Plaatsing in twee artikelen betekent echter niet dat je beide niet in één lijn zou mógen zien.” Aldus behoeft, aldus de werkgroep, “niemand zich gedwongen te voelen huwelijk en andere levensverbintenissen op één lijn te zien, terwijl daardoor ook niemand verhinderd wordt om beide op één lijn te zien. Een ordinantietekst mag niet een keuze maken in een zaak waarin de kerk (nog) geen keuze maakt, maar moet wel de ruimte geven die de kerk geeft.”

De hervormde commissie voor kerkordelijke aangelegenheden had op grond van de consideraties voorgesteld om de zegening van andere levensverbintenissen te plaatsen in een – eveneens apart – breder artikel over de zegening van de leden van de gemeenten in het algemeen. De werkgroep kerkorde wees dit voorstel echter af omdat het hierdoor voor degenen die geen principieel verschil willen maken te moeilijk wordt gemaakt om nog gelijkwaardigheid te zien.

De triosynode volgde in zijn vergadering van november 2001 de voorstellen van de werkgroep kerkorde, met dien verstande dat de triosynode alleen het eerste lid van artikel 5-3.a, zoals voorgesteld door de werkgroep, overnam, zij het als een nieuw artikel 5-4. De overige leden van het artikel, die door de werkgroep waren voorgesteld en waarin nadere bepalingen werden gegeven over de wijze waarop de zegening van andere levensverbintenissen verder behoort te geschieden, kwamen te vervallen vanuit de overweging dat het gewenste onderscheid tussen huwelijk en andere levensverbintenissen in de voorgestelde tekst teveel werd gemarginaliseerd vanwege de grote overeenkomst in de voorgeschreven procedures.

Dit alles leidde op **14 juni 2002** tenslotte tot de vaststelling in tweede lezing van ordinantie 5-3 en 5-4 door de generale synode, overeenkomstig de tekst die door de triosynode was voorgelegd. In de discussie kwamen geen wezenlijk nieuwe gezichtspunten ter tafel, of het moest zijn de motie waarin werd bepleit om noch over het huwelijk, noch over andere relatievormen iets in de ordinanties op te nemen vanwege de diepe verdeeldheid hierover in de kerk. Voorgesteld werd de vormgeving van trouwdiensten en zegenvieringen geheel over te laten aan de plaatselijke gemeenten en tevens het gesprek in de synode over huwelijk en andere levensverbintenissen voort te zetten. Deze motie kreeg echter geen meerderheid in de synode.

Door de werkgroep kerkorde werd bij monde van dr. P. van den Heuvel nog eens expliciet naar voren gebracht dat er in de door de triosynode voorgestelde tekst een “aanmerkelijk onderscheid” is

aangebracht tussen het huwelijk en de andere levensverbintenissen. “Daarom is het niet juist over homohuwelijk te spreken. In ordinantie 5-3-1 wordt het huwelijk genoemd, van man en vrouw. De naam huwelijk wordt daarvoor gereserveerd. Bij ordinantie 5-4 wordt gesproken over een andere levensverbintenis; bewust wordt de naam “huwelijk” niet gebruikt. De wet doet dat wel, maar de kerk niet. Door de opbouw is het onderscheid duidelijk zichtbaar. Dat doet de één pijn: het moest eigenlijk gelijk zijn, we horen zelfs het woord discriminatie, maar niet gelijk is niet meteen discriminatie.” Verder zei Van den Heuvel: “Er is een beroep gedaan op de Schrift. In de loop van jaren is vastgesteld: dat leidt tot verschillende conclusies. Het is niet zo dat sommigen zich wel aan de Schrift vasthouden en anderen dat niet doen en met de tijd meewandelen. Vanaf het rapport “Verwarring en Herkenning” baseren we ons samen op de Schrift, maar gaan niet op één spoor.” Uiteindelijk werd ordinantie 5-3 aanvaard (1 stem tegen) evenals ordinantie 5-4 (40 stemmen vóór en 33 stemmen tegen). De hele ordinantie werd tenslotte aanvaard (28 stemmen tegen).

7. REACTIE OP DE INGEDIENDE BEZWAREN

7.1. In strijd met Gods Woord

Uit bovenstaande voorgeschiedenis blijkt duidelijk dat sinds 1972 in de hervormde kerk een diepgaand verschil van benaderingswijze en opvatting aan de dag is getreden omtrent de vraag hoe in het licht van de Schrift in deze tijd door de kerk gesproken moet worden over huwelijk, seksualiteit en (andere) relatievormen. Door de grote veranderingen die zich in de jaren zestig en begin jaren zeventig in de Nederlandse samenleving en de kerken voordeden bleek tijdens de bespreking van wat uiteindelijk de handreiking *Liefde en seksualiteit* is geworden, binnen onze kerk de eensgezindheid over de visie op het huwelijk, zoals die in 1952 nog bestond, te zijn verdwenen.

Dit werd niet alleen veroorzaakt door de groeiende openheid, die er in onze samenleving ontstond rond deze thema's, waardoor nieuwe vragen aan de orde werden gesteld en bepaalde taboes, waar onder het bestaan van het fenomeen homoseksualiteit, werden doorbroken, en waardoor het gesprek hierover binnen de kerk werd beïnvloed. Ook de hernieuwde bezinning binnen de kerk over het gezag van de Bijbel in de moderne tijd bracht velen tot nieuwe vragen en inzichten omtrent dogmatische en ethische vragen. Hierboven werd al het geschrift *Klare Wijn* uit 1967 genoemd, dat door de generale synode met algemene stemmen werd aanvaard en aan de kerk werd aangeboden als een handreiking bij het lezen van de bijbel. De synode sprak bij de aanbieding van dit geschrift de hoop uit dat dit rapport behulpzaam zou zijn voor het gesprek van de richtingen en de kerken alsmede voor het gesprek van de kerk met de moderne mensen, die niet in gemeenschap met de kerk leven. In het geschrift werd duidelijk hoe verschillend men in die tijd was gaan denken over de wijze waarop de bijbel gezaghebbend kan zijn voor het heden, mede onder invloed van de resultaten van modern wetenschappelijk bijbelonderzoek en nieuwe bijbels-theologische inzichten. Vanuit verschillende gezichtshoeken komt in het geschrift de vraag aan de orde, hoeveel ruimte er is voor de hedendaagse gelovige om in de uitleg en het verstaan van de bijbel in het nu een eigen verantwoordelijkheid te nemen. In *Klare Wijn* wordt een pleidooi gehouden voor het geestelijke gezag (in tegenstelling tot een wettisch gezag) van de Schrift, dat de verantwoordelijkheid van de gelovige mens insluit. Er moet ruimte zijn voor een beslissing van de zijde van de horende mens. Dan krijgt de bijbel een echt en persoonlijk gezag. Een gezag dat een beroep doet op ons zelf, om zelf te oordelen in concrete situaties (a.w. p 182 e.v.).

In de loop van de jaren verscheen een stroom van andere publicaties, ook binnen de andere kerken, die steeds opnieuw het gezag van de bijbel voor mensen van vandaag aan de orde stelden. De verschillen in opvatting welke daarbij naar voren komen stellen de Nederlandse Hervormde Kerk, en niet alleen deze kerk, voor problemen, vooral wanneer ethische en maatschappelijke vragen aan de orde komen in de synode en daarover een uitspraak van de synode wordt verlangd. Dit was vooral het geval bij het onderwerp huwelijk en andere levensverbintenissen.

Uit de geschiedenis blijkt dat deze diepgaande verschillen in benaderingswijze en opvatting over huwelijk, seksualiteit en relaties binnen onze kerk tot op de dag van vandaag niet konden worden overbrugd. In de jaren tachtig was zelfs sprake van een verdieping en verharding van de tegenstellingen op dit terrein. Dit ondanks de herhaalde pogingen door de generale synode om het gesprek hierover op gang te brengen en tot een gemeenschappelijke conclusie voor de gehele kerk te komen. Uit de verschillende rapporten en de vele gespreksronden in de synode blijken vooral de

verschillen in opvatting over het gezag van de bijbel in het algemeen en bepaalde bijbelteksten over huwelijk, seksualiteit en relaties in het bijzonder het grootste struikelblok te vormen voor het ontwikkelen van een breed gedragen visie binnen de Nederlandse Hervormde Kerk. Deze verschillen zijn het duidelijkst in kaart gebracht in het geschrift *Verwarring en Herkenning* waarin de verschillende posities naast elkaar worden gepresenteerd en waaraan de synode nadien niet veel heeft toegevoegd. Deze verschillen zijn ook vandaag de dag op dezelfde wijze aanwezig als in 1984, toen het rapport werd vastgesteld.

In de loop van de jaren heeft de generale synode daarentegen zich steeds nadrukkelijker gepleit voor het bieden van ruimte en veiligheid aan homoseksuele gemeenteleden en ambtsdragers binnen kerk en gemeenten. In dat kader stonden ook de besluiten in 1989, waarin de synode een appèl deed op de opzichthoudende organen van de kerk, onder welke de kerkenraden om geen maatregelen van kerkelijke tucht te nemen tegen homoseksuele gemeenteleden vanwege hun homoseksualiteit, zolang de kerk geen klaarheid heeft gebracht in haar standpunt hierover. Zowel in het rapport van 1989 als dat van 1994 is steeds begrip gevraagd voor de kwetsbare en onveilige positie waarin homoseksuele gemeenteleden en ambtsdragers zich binnen de kerk in dit opzicht bevonden. De synode heeft steeds opgeroepen tot wederzijdse aanvaarding van voor- en tegenstanders van de volwaardige acceptatie van homoseksuele gemeenteleden ten opzichte van elkaar.

In deze situatie heeft de generale synode in haar benadering en besluitvorming over dit onderwerp onafgebroken het beleid gevoerd om het gesprek over deze verschillen op gang te houden en geen definitieve principiële uitspraken te doen, zolang men in de kerk zo diepgaand verschilt van inzicht over hoe de kerk in dezen ondubbelzinnig vanuit de Schrift zou kunnen spreken. Telkens werd, ook in bezwaarprocedures, bevestigd dat de synode met haar beslissingen de gewetens van de kerk niet heeft willen binden maar scherpen. Verder kwam vast te staan dat de besluiten van de synode in dezen geen uitingen terzake van haar belijden in de zin van ordinantie 11-19 van de kerkorde zijn geweest, die derhalve als bindend zouden moeten gelden voor alle leden en ambtelijke vergaderingen van de kerk. Wel heeft de synode verschillende malen uitgesproken dat zij erkent dat zowel voor- als tegenstanders van aanvaarding van homoseksualiteit door de kerk zich beroepen op de bijbel en dat wij elkaar op dit punt binnen de kerk in Christus hebben te aanvaarden en zorgvuldig met elkaar dienen om te gaan.

Deze beleidslijn van het open houden van het gesprek en het ruimte geven aan verschillende opvattingen heeft de synode ook aangehouden bij de vaststelling van ordinantie 5-3 en 5-4. Uit het historisch overzicht blijkt dat de synode er steeds op bedacht is geweest, voluit ruimte te geven aan de in de kerk breed gedragen opvatting dat het huwelijk tussen man en vrouw als een verbond van liefde en trouw voor Gods aangezicht wordt ingezegend in een kerkdienst. Tegelijkertijd heeft de synode - gelet op de voortgaande bezinning over dit onderwerp binnen de kerk en op haar opvatting dat een bepaling in de ordinantieteksten geen keuze maakt in opvattingen, waarvan men van elkaar verschilt, maar wel ruimte geeft aan verschillende opvattingen, die in de kerk worden aanvaard - in ordinantie 5-4 ruimte gemaakt voor die gemeenten, die op grond van hun visie vanuit bijbel en geloof het verantwoord vinden om andere levensverbintenissen van twee personen als verbond van liefde en trouw voor Gods aangezicht te zegenen. Het feit dat ordinantie 5-4 niet als een voor de hele kerk geldende bepaling is gegeven, zoals bij artikel 5-3 over het huwelijk wel het geval is, maar wordt overgelaten aan het oordeel van een kerkenraad na beraad in de gemeente, laat zien dat de synode onder de huidige stand der dingen ruimte geeft voor verschillende visies en gedragslijnen, zonder deze ruimte dwingend voor te schrijven aan alle gemeenten.

Een en ander brengt ons tot de conclusie dat de synode in het aanvaarden van ordinantie 5 artikel 4 geen definitieve uitspraak heeft gedaan over de vraag of homoseksualiteit in de betekenis van geaardheid en leefwijze al of niet in strijd is met het Woord van God. De synode heeft met dit artikel ruimte willen maken voor hen die er in geweten van overtuigd zijn dat aanvaarding van homoseksualiteit in de kerk op grond van het Woord van God mogelijk of zelfs geboden is. Die ruimte is door ordinantie 5-4 kerkordelijk ingekaderd. Inhoudelijk is de generale synode niet verder gegaan dan het uitspreken in 1995 van de overtuiging dat "thans", d.w.z. onder de huidige stand van zaken dat we de bijbel op dit punt verschillend verstaan, homoseksuelen in hun geaardheid en leefwijze ten volle aanvaard behoren te worden. Op deze uitspraak is het aanvaarden van ordinantie 5-4 mede gebaseerd.

Daarbij is de generale synode zich overigens zeer bewust geweest van het feit dat een aanzienlijke minderheid binnen de Nederlandse Hervormde Kerk op grond van de bijbel grote bezwaren heeft tegen de aanvaarding van de homoseksuele leefwijze en dientengevolge tegen een eventuele zegening van een homoseksuele relatie als verbond van liefde en trouw voor Gods aangezicht. De opvattingen, op grond waarvan thans bezwaren tegen het besluit van de generale synode van 14 juni 2002 worden ingebracht, zijn bij haar bekend en worden ook als zodanig door haar als legitiem erkend. Evenals door haar ook de opvatting als legitiem erkend wordt dat aanvaarding van homoseksualiteit op grond van de bijbel mogelijk en zelfs geboden is. De synode heeft in de discussie daarover nog steeds geen definitieve uitspraak gedaan. Het gesprek daarover dient volgens de synode in de gemeenten te worden voortgezet met behulp van de rapporten die de synode hierover heeft uitgegeven, elkaar daarbij aanvaardend in Christus.

Daarom kan het moderamen geen beslissende uitspraak doen ten aanzien van de bezwaren van hen die het besluit in strijd met Gods Woord achten, omdat hierover geen eenduidige uitspraak van de generale synode voorhanden is. Het moderamen constateert dat in het geschrift *Verwarring en Herkenning* voor beide standpunten bijbelse argumenten zijn aangedragen, die niet door de generale synode als onaanvaardbaar zijn afgewezen (zie met name p. 47-57 van het rapport). In deze lijn heeft de synode met de vaststelling van ordinantie 5-4 er ook nu voor gekozen, de verschillende opties bewust open te houden.

Op het in verband hiermee ingebrachte bezwaar dat er geen grondige toetsing door de synode heeft plaatsgevonden van de exegetische en hermeneutische argumenten inzake het al of niet aanvaarden van homoseksualiteit op grond van de bijbel zullen wij hieronder ingaan bij de procedurele bezwaren.

7.2. In strijd met het belijden der Kerk

Ook bij deze bezwaren speelt het beroep op het Woord van God een doorslaggevende rol. Gesteld wordt dat het bestreden besluit o.m. in strijd is met de visie in de belijdenisgeschriften van de kerk over het huwelijk en (homo)seksualiteit, welke gebaseerd is op de Bijbel als Gods Woord, zoals in 3.1. werd uiteengezet. De kerk zou zich door het besluit meer macht en gezag hebben toegekend dan aan Gods Woord.

De synode heeft zich echter in haar besluit en in het beleid dat daaraan ten grondslag heeft gelegen, niet in definitieve zin uitgesproken over de wijze waarop de bijbel in dezen zou moeten worden uitgelegd en verstaan, en zich evenmin in definitieve zin verantwoord ten opzichte van de inhoud van de belijdenisgeschriften op dit punt. De visie zoals deze door de bezwaarden naar voren is gebracht, is door de generale synode in haar beleid en besluiten steeds als een binnen de kerk legitieme opvatting aanvaard.

Om dezelfde reden als hierboven, kan het moderamen van de synode derhalve niet verder ingaan op de ingebrachte bezwaren.

7.3. In strijd met artikel X van de Kerkorde

Op grond van de argumentatie, welke verwoord werd in de bezwaren onder 3.1. en 3.2., brengt men als bezwaar naar voren dat het besluit in strijd is met artikel X van de Kerkorde, in het bijzonder de leden X-2, X-4 en X-6. Tevens wordt gesteld dat de kerk zich in statu confessionis zou hebben bevonden, toen zij het gewraakte besluit nam (hetgeen inhoudt dat de synode een belijdende uitspraak heeft gedaan, waaraan de gewetens van allen binnen de kerk zijn gebonden).

Om met het laatste te beginnen: het moderamen verwerpt de stelling dat de generale synode met haar besluit een belijdende uitspraak heeft gedaan die bindend is voor allen binnen de Nederlandse Hervormde Kerk. Het besluit is gegrond in het keer op keer bevestigde beleid van de synode om in deze juist geen bindende en dienovereenkomstig belijdende uitspraken in de zin van ordinantie 11-19 te doen maar om het gesprek hierover te bevorderen, vanuit de overtuiging in de synode dat wij elkaar in onze verschillende visies dienen te aanvaarden in Christus. Dat heeft volgens de synode steeds ook betekend dat de voor- en tegenstanders van de aanvaarding van homoseksualiteit in de kerk van elkaar aanvaarden dat zij elk willen leven in gehoorzaamheid aan de bijbel als Gods Woord. Zoals hierboven is betoogd, heeft de synode in haar besluit geen definitieve keuze gemaakt voor het geheel

der kerk, maar door middel van een ordinantie kerkordelijk ruimte gegeven aan opvattingen die in de kerk op dit punt worden aanvaard naast andere opvattingen.

Overigens wil het moderamen hier geenszins de indruk wekken dat deze kwestie het belijden der kerk niet zou raken. Tijdens de discussie in de synode in 1992 over het als gravamen ingediende bezwaar tegen de uitspraken van de synode in 1989 stelde de raad voor de zaken van kerk en theologie in zijn advies aan de generale synode "dat het hier gaat om een ethisch vraagstuk dat het belijden raakt maar in zekere zin toch van secundaire orde is, vergeleken bij de zaken van belijden, waartegen gravamina kunnen worden ingediend." Het moderamen sluit zich wat betreft het besluit van 14 juni 2002 aan bij het eerste deel van de uitspraak van de raad. Dat neemt echter niet weg dat, zolang de synode geen eendoordeel in deze kwestie heeft gegeven, maar daarentegen ruimte vraagt en geeft voor voortgaande bezinning over verschillende uitgangspunten, er geen sprake is van een belijdende uitspraak van de synode.

Op het bezwaar dat het besluit in strijd is met artikel X-2 kan het moderamen verder niet ingaan voorzover dit bezwaar gebaseerd is op de twee reeds genoemde bezwaren als zou het besluit in strijd zijn met Gods Woord en met de belijdenis der Kerk.

Voorts merkt het moderamen op dat de bezwaarden slechts oog hebben voor twee van de vier criteria voor het belijden der Kerk, die in artikel X-1 genoemd worden, al zijn het ook naar de mening van het moderamen niet de minste van de vier. Niettemin wordt door de bezwaarden met geen woord gerept over het vervolg van de zin na de "belijdenis der vaderen", namelijk dat de kerk belijdenis van de zelfopenbaring van de Drieënige God aflegt "in besef van haar verantwoordelijkheid voor het heden, zich strekkende naar de toekomst van Jezus Christus". Afgezien van het feit dat ook de voorstanders van het besluit om ruimte te geven aan het doen zegenen van andere levensverbintenissen dan het huwelijk, zich beroepen op het Woord van God als bron voor hun verstaan van de Schrift en regel voor hun geloofsvisie in dezen, is de wijze waarop de generale synode zich in de afgelopen dertig jaar met dit onderwerp heeft beziggehouden, vooral gegrond in het besef dat de kerk niet de ogen mag en kan sluiten voor de vragen en noden van het heden, ook op het terrein van relaties en seksualiteit. Volgens artikel X - dat overigens steeds gelezen moet worden in verband met artikel VIII over het apostolaat -, is de kerk geroepen om de vragen van het heden voluit tot zich door te laten dringen en daarop vanuit een gelovig verstaan van de Schrift en staande in het belijden der kerk, een antwoord te zoeken, ook als dat leidt tot een openbare gewetensvolle worsteling en een voorlopig zwijgen of terughoudendheid, zolang zij daarover niet tot klaarheid is gekomen. Het is niet de eerste keer dat de Nederlandse Hervormde Kerk omtrent een actuele kwestie lange tijd nodig heeft om tot een definitief oordeel te komen en in afwachting daarvan alle mogelijkheden open houdt, ook als dat tot gewetensnood van delen der kerk leidt.

Bovendien stelt het moderamen vraagtekens bij de wijze waarop de bezwaarden de belijdenis hanteren in hun argumentatie, alsof de formuleringen van de belijdenisgeschriften onverkort kunnen worden toegepast op deze tijd. De synode heeft zich over de functie van de belijdenisgeschriften in de Nederlandse Hervormde Kerk verschillende malen uitgelaten. Reeds bij de voorbereiding van de kerkorde van 1951 is vastgesteld dat de belijdenisgeschriften in de "grondleggende bepalingen" (de Romeinse Artikelen) zijn opgenomen, maar niet functioneren als grondslag in juridische zin, zodat de kerk en haar leden in alle tijden tot de laatste letter aan haar gebonden zou zijn. Bovendien spreekt artikel X-1 van een belijden "in gemeenschap met" en niet "in overeenstemming met" de belijdenis van het voorgeslacht. Deze formulering is volgens de uitleg, die de synode zelf daaraan in het verleden heeft gegeven, bevindelijker en mystieker dan het "in overeenstemming met" dat gemakkelijk intellectualistisch kan worden opgevat. Volgens Dr. P. van den Heuvel in zijn boek De Hervormde Kerkorde kan de strekking van de woorden "in gemeenschap met" als volgt worden samengevat: "er is sprake van een geestelijke vrijheid ten opzichte van de belijdenisgeschriften, die gedragen wordt door een diepe geestelijke verbondenheid." (zie a.w., pag. 206). Nog anders gezegd: "gemeenschap" veronderstelt een levende relatie tussen de gelovigen in het heden en de getuigen uit het verleden, waarbij er volop ruimte is voor discussie en kritische vragen die over en weer gesteld worden. Tenslotte wijst het moderamen op artikel X-3 waarin gezegd wordt dat de kerk in haar verantwoordelijkheid voor het heden en levende in de uit de Schrift geputte belijdenis der vaderen telkens opnieuw Jezus Christus belijdt als Hoofd der Kerk en Heer der wereld. Mede in dat licht moet ook het slot van artikel X-1 verstaan worden, waarin gesteld wordt dat de kerk haar geloof belijdt "zich strekkende naar de toekomst van Jezus Christus". Deze bepaling maakt de kerk ervan bewust dat het laatste niet is gezegd, niet in de belijdenis van het voorgeslacht, noch in het actuele belijden.

Afgezien van de eerstgenoemde aspecten waarop het moderamen niet kan ingaan, zoals hierboven is gemotiveerd, meent het moderamen daarom dat overigens het bezwaar als zou de synode in strijd hebben gehandeld met artikel X-2, geen recht doet aan de vier criteria, waaraan het belijden der Kerk volgens artikel X-1 moet voldoen en derhalve als onvoldoende gemotiveerd van de hand dient te worden gewezen.

Hieruit volgt dat ook het bezwaar als zou de generale synode hebben gehandeld in strijd met ordinantie X-4 volgens het moderamen geen stand kan houden, gelet op hetgeen door ons naar voren is gebracht. De generale synode heeft gedurende het gehele traject, waarin zij zich met deze materie heeft bezig gehouden, zich bewogen binnen de weg van het belijden welke bedoeld wordt in artikel X van de kerkorde, zoals hierboven door ons werd beargumenteerd. Daarbij wijst het moderamen erop dat in geen van de bezwaarprocedures, welke in dit kader bij de generale commissie werden gevoerd, door deze commissie is vastgesteld dat de synode zich met haar beleid in dezen niet zou hebben bewogen binnen de weg van het belijden der kerk.

Het moderamen is op grond van het bovenstaande tenslotte van oordeel dat ook het bezwaar als zou de generale synode met haar besluit in strijd hebben gehandeld met artikel X-6, waarin staat dat de Kerk weert wat haar belijden weerspreekt, moet worden afgewezen. Vooralsnog heeft de synode erkend dat er op dit punt verschillende opvattingen aanvaardbaar zijn en dat daarover het gesprek in de kerk dient te worden voortgezet.

7.4. In strijd met artikel XXI van de Hervormde kerkorde

Volgens het moderamen kan het bezwaar als zou de generale synode met het besluit hebben gehandeld in strijd met artikel XXI-1 van de Kerkorde in de eerste plaats op kerkordelijke gronden geen stand houden. Aan de generale synode is in de kerkorde de bevoegdheid gegeven om de Kerkorde en ordinanties te wijzigen, na de grondvergaderingen der kerk te hebben geconsulteerd over een door haar vastgestelde tekst in eerste lezing, en, voor wat betreft de Romeinse artikelen, door een verdubbelde synode, zoals bepaald is in artikel XXVII en XXVIII van de Kerkorde. Deze procedure ligt ten grondslag aan die welke wordt gevolgd om de kerkorde en de ordinanties voor de verenigde kerk te doen vaststellen. Zo heeft de generale synode bij de vaststelling van de Romeinse artikelen van de ontwerp-kerk orde in eerste en tweede lezing besloten geen afzonderlijk artikel over het huwelijk op te nemen, op grond van een uitvoerige discussie die in de triosynode en in de hervormde synode daarover is gevoerd aan de hand van het rapport "De plaats van de levensverbintenissen in de kerkorde" in 1996. Tegen deze uitvoerig gemotiveerde besluiten zijn geen bezwaren ingediend. De synode was en is bevoegd deze besluiten te nemen en de kerkorde te wijzigen, ook op dit punt. Voorts dient het bezwaar te worden afgewezen, eveneens op kerkordelijke gronden, als zou de synode eerst artikel XXI hebben moeten wijzigen of schrappen, alvorens te kunnen besluiten tot het vaststellen van ordinantie 5-4. Toekenning van het bezwaar zou namelijk inhouden dat de synode nooit de kerkorde zou kunnen wijzigen, want zij zou dan altijd in strijd handelen met de bestaande kerkorde.

Ook inhoudelijk kan het bezwaar naar de mening van het moderamen geen stand houden. In de discussie, die volgde in het verlengde van het eerder genoemde rapport over de levensverbintenissen, werd uiteindelijk door de triosynode en later ook door de hervormde synode in het kader van ordinantie 5, mede op aandringen van de hervormde synode zelf, een duidelijk onderscheid aangebracht tussen het huwelijk en de andere levensverbintenissen. In bovenstaand historisch overzicht is duidelijk geworden dat de triosynode en de hervormde synode op voorstel van de werkgroep kerkorde geen afstand hebben willen nemen van de visie van de kerk op het huwelijk in het verleden. De werkgroep stelde in 2001 bij de behandeling van ordinantie 5 in tweede lezing dat "de mogelijkheid van zegening van andere relaties niet in mindering komt op de plaats die het huwelijk in kerk en samenleving heeft". Dientengevolge werd ordinantie 5-3 over de inzegening van het huwelijk vastgesteld als geldend voor de gehele kerk. Hiermee bevestigde de generale synode haar visie dat het huwelijk een bijzondere plaats in de kerk heeft en dat deze voor alle gemeenten geldt. Geen enkele gemeente kan binnen de kerkorde deze visie naast zich neerleggen. De visie, zoals neergelegd in ordinantie 5-3, kan bogen op een breed draagvlak, ook in de generale synode van 14 juni 2002 waar ondanks veler pijn en moeite met het onderscheid tussen huwelijk en andere relaties, ordinantie 5-3 met slechts 1 stem tegen werd aanvaard. Daarnaast wenste de synode op voorstel van

de triosynode ruimte te maken voor de mogelijkheid voor gemeenten, die dat wensten, ter hunner beoordeling andere levensverbintenissen van twee personen te zegenen. Het moderamen is van mening dat de generale synode naar inhoud recht heeft gedaan aan de bestaande opvattingen over het huwelijk, zoals die binnen de Nederlandse Hervormde Kerk in het kader van artikel XXI van de kerkorde zich hebben ontwikkeld, en is van mening dat het ingediende bezwaar moet worden afgewezen.

7.5. Kerkjuridische bezwaren

Onderscheid huwelijk – andere levensverbintenissen

Er zijn bezwaren ingebracht tegen de formulering van ordinantie 5-4, omdat daarin niet duidelijk is welke levensverbintenissen precies worden bedoeld. Tevens wordt naar voren gebracht dat in het besluit de band met het huwelijk wordt losgelaten en dat daarin niet voldoende onderscheid wordt gemaakt tussen het huwelijk en andere levensverbintenissen, waardoor de uniciteit van het huwelijk van man en vrouw gevaar loopt. Tenslotte wordt gesteld dat het besluit in feite toestaat dat een homohuwelijk kan worden gezegend, ook al staat het letterlijk niet zo in de tekst. Omdat deze bezwaren o.i. inhoudelijk met elkaar samenhangen, bespreken wij deze dienovereenkomstig.

Het moderamen constateert dat de vastgestelde ordinantietekst spreekt van “een levensverbintenis tussen twee personen in liefde en trouw voor Gods aangezicht”.

Over de term “levensverbintenis” merken wij allereerst het volgende op. Deze wordt nader gedefinieerd in het rapport *De plaats van de levensverbintenis in de kerkorde*. In dit rapport wordt de term “levensverbintenis in liefde en trouw” geïntroduceerd als karakterisering van de kwaliteit van de huwelijksrelatie in het midden van de gemeente. In paragraaf I.1.2. zegt het rapport: “Het woord ‘levensverbintenis’ willen wij zowel in dit hoofdstuk als in het volgende (...) een belangrijke functie geven. Want door middel van dit woord komt in de gemeente het gelovige perspectief aan de orde. Daarmee bedoelen we het volgende. Als de gemeente een huwelijksrelatie als een levensverbintenis ziet, plaatst zij die relatie in het kader van de waarden en normen die zij aan het evangelie ontleent. Door over levensverbintenissen te spreken laat de gemeente zien dat het haar om een door het evangelie gekwalificeerde huwelijksrelatie gaat.”

Zoals we eerder zagen, ziet het rapport de kerkelijke betrokkenheid bij een huwelijksrelatie gestalte krijgen in de samenkomst van de gemeente, in de liturgische betrokkenheid. “In de woorden ‘belofte’ en ‘zegen’ treedt aan de dag waarom God ter sprake wordt gebracht. De relatievorm wordt ‘gevuld’ met aan het evangelie ontleende waarden, wordt voor God neergelegd, in zijn zegenrijke aanwezigheid. Zo, in de liturgie, krijgt de kwaliteit van de relatie aandacht. We hebben dat willen samenvatten in de volgende woorden: het huwelijk wordt als levensverbintenis geduid. (...) Deze lijn willen we vasthouden als de vraag naar ‘huwelijk en andere relatievormen’ wordt gesteld. Ook andere relatievormen dan het huwelijk kunnen in het midden van de gemeente als levensverbintenissen worden geduid.” (par. I-3-2, blz 139 verslagboek triosynode d.d. 7-9 november 1996). In paragraaf I-3-3 Conclusies worden daaruit eerst drie conclusies over het huwelijk tussen een man en een vrouw getrokken. Vervolgens wordt in conclusie 4 gesteld dat de vanzelfsprekendheid van de huwelijksrelatie in onze samenleving is verdwenen, en dat de gemeente van Christus belang stelt in de kwaliteit van een relatie, die zowel binnen het huwelijk als binnen andere tweerelaties dan het huwelijk mogelijk is. In conclusie 5 wordt vervolgens gesteld: “Relaties tussen homoseksuelen en relaties tussen heteroseksuelen kunnen vorm geven aan de waarden ‘liefde en trouw’. Zo kan ook een liefdesrelatie tussen homoseksuelen in het midden van de gemeente voor God worden gebracht.”

Het moderamen stelt vast dat van meet af aan de term levensverbintenis wordt gebruikt voor het huwelijk en voor andere tweerelaties, en dat het in die term gaat om een kwaliteitskenmerk van een tweerelatie vanuit de waarden van het evangelie, als een relatie in liefde en trouw. Dit geldt in het rapport overigens voor de twee argumentatie-sporen die daarin werden behandeld.

Het rapport vraagt in conclusie 6 weliswaar aandacht voor de opvatting dat ook andere levensverbintenissen dan tweerelaties in het midden van de gemeente voor Gods aangezicht kunnen worden gebracht, waarbij gedacht wordt aan mensen die zich toewijden aan een taak in de samenleving of in een communiteit hun leven dienstbaar laten zijn. Het rapport achtte deze kwestie echter een onderwerp voor verdere studie.

De tekst, welke in eerste lezing werd vastgesteld, liet dit in het midden en sprak van “andere levensverbintenissen” zonder meer. Dit bracht de hervormde commissie voor kerkordelijke

aangelegenheden (KOA) op grond van de consideraties tot de constatering dat “onder de aanduiding ‘andere levensverbintenissen’ een breed scala van relatievormen lijkt te kunnen worden begrepen, al dan niet door de overheid erkend, waaraan al dan niet rechten en plichten zijn verbonden.” Op grond van een consideratie wijst de KOA erop dat voor deze “andere levensverbintenissen als een verbond van liefde en trouw voor Gods aangezicht” geen verdere toetsingscriteria zijn aangegeven of nader voorwaarden worden gesteld. Dit brengt haar ertoe aan de werkgroep kerkorde te adviseren om - naast het doorbreken van de gelijkschakeling van huwelijk en andere levensverbintenissen zoals die in de tekst in eerste lezing werd voorgesteld – de bepaling over de zegening uit te breiden, zodat de vraag om een “zegen” in een breder verband wordt geplaatst. In een concrete suggestie voor een alternatieve tekst acht de KOA het denkbaar dat er een nieuw artikel 5-4 wordt opgenomen, na het artikel 5-3 over de inzegening van het huwelijk, waarin in het eerste lid gesproken wordt over “de zegening van gemeenteleden in bijzondere situaties van vreugde en verdriet” en in een tweede lid gesproken wordt over de mogelijkheid van “zegening van een levensverbintenis van twee personen, als een verbond van liefde en trouw voor Gods aangezicht”. Ook de gerefomeerde kerkorde-commissie adviseerde op grond van de binnengekomen reacties de werkgroep kerkorde om duidelijk aan te geven aan welke levensverbintenissen gedacht moet worden.

De werkgroep kerkorde nam deze suggestie gedeeltelijk over door onderscheid aan te brengen tussen ordinantie 5-3 over de inzegening van het huwelijk van man en vrouw enerzijds en ordinantie 5-3a over de zegening van een andere levensverbintenis anderzijds en daarbij in 5-3a-1 tevens te spreken over “andere levensverbintenissen van twee personen”. De voorstellen van de KOA inzake de verbreding van het kader van zegening werden niet door de werkgroep gesteund. De triosynode en de hervormde synode hebben op dit punt de voorstellen van de werkgroep kerkorde overgenomen, zij het in de vorm van een nieuwe ordinantie 5-4 met slechts 1 lid, waarin sprake is van “andere levensverbintenissen van twee personen als een verbond in liefde en trouw voor Gods aangezicht.”

Het moderamen concludeert uit het verloop van de gevoerde discussie ter synode hierover dat in voldoende mate duidelijk is gemaakt dat onder “levensverbintenissen van twee personen” moet worden verstaan een tweerelatie, anders dan het huwelijk, tussen homoseksuele of heteroseksuele mensen die in liefde en trouw hun leven samen delen en die door een kerkenraad wordt erkend in het licht van het evangelie als een verbond van liefde en trouw voor Gods aangezicht en derhalve gezegend kan worden.

Hierbij heeft de synode bewust afgezien van het geven van nadere formele criteria, b.v. dat er sprake zou moeten zijn van een huwelijk bij de burgerlijke stand, een geregistreerd partnerschap of een samenlevingscontract. In de synode heeft de doorslag gegeven dat er een zo sterk mogelijk onderscheid gemaakt moet worden tussen de inzegening van het door de overheid voltrokken huwelijk van man en vrouw en andere levensverbintenissen van twee personen. De werkgroep kerkorde heeft dit nog eens benadrukt tijdens de behandeling door de generale synode op 14 juni 2002: “Door de triosynode zijn bewust de overige leden van dit artikel van 5-4 afgestemd en weggehaald (waarin wel bepaalde regelingen waren opgenomen – mod NHK) omdat er duidelijk onderscheid moet zijn tussen het huwelijk en een andere levensverbintenis. Dat betekent dat nadere regeling aan de gemeente wordt overgelaten.”

In diezelfde vergadering maakte de werkgroep ook duidelijk dat de kerk bij ordinantie 5-4 bewust de term “huwelijk” heeft vermeden, waar de wet deze term voor andere relaties dan het huwelijk tussen man en vrouw wel hanteert.

Volgens het moderamen is hiermee tevens uitdrukkelijk vastgesteld dat de kerk niet het zegenen van het z.g. homohuwelijk als zodanig mogelijk maakt, maar van andere levensverbintenissen tussen twee personen in het algemeen, waarbij ook nadrukkelijk gedacht wordt aan een duurzame relatie tussen een man en een vrouw, anders dan het huwelijk.

Uit het voorgaande blijkt dat het bezwaar als zou het besluit slechts een marginaal onderscheid maken tussen het huwelijk van man en vrouw en andere levensverbintenissen, niet kan worden volgehouden. Ook verwerpen wij het bezwaar dat de kerk in feite ruimte geeft voor zegening van het z.g. homohuwelijk, omdat daarmee geen recht wordt gedaan aan de door de generale synode vastgestelde tekst van ordinantie 5-3 en 5-4.

Het in deze rubriek vermelde bezwaar dat ordinantie 5-4 de band met het burgerlijk huwelijk loslaat kan het moderamen in de context van deze bezwaarschriften alleen opvatten als bezwaar tegen het principebesluit van de synode om naast de inzegening van het huwelijk ruimte te geven aan het doen

zegenen van andere levensverbintenissen van twee personen. Wij menen dat wij in het geheel van dit verweerschrift in voldoende mate hebben aangegeven, waarom en op welke wijze de synode tot dit besluit is gekomen.

Willekeur en rechtsongelijkheid

Vervolgens wordt als bezwaar aangevoerd tegen de tekst van ordinantie 5-4 dat de formulering “De kerkenraad kan (...) besluiten...” ruimte geeft aan willekeur. Ook wordt tegengeworpen dat het besluit tot een onaanvaardbare rechtsongelijkheid binnen de kerk zal leiden.

Het historisch overzicht maakt duidelijk dat de synode met het aanvaarden van deze ordinantie voor de kerkorde van de verenigde kerk ruimte heeft willen geven aan kerkenraden en gemeenten die in geloof en geweten ervan overtuigd zijn dat tweerelaties anders dan een huwelijk als een levensverbintenis in liefde en trouw voor Gods aangezicht kunnen worden beschouwd en op grond daarvan tot het inzicht komen dat deze relaties kunnen worden gezegend. De synode heeft de kerkenraden de ruimte gegeven om daarin zelf de afweging te maken. Deze beslissing van de generale synode moet worden begrepen in het licht van eerder door haar gedane uitspraken over dit onderwerp, waarin zij de kerk heeft opgeroepen tot aanvaarding van elkaar als mensen die, ieder op zijn of haar eigen wijze, gelovig willen luisteren naar de bijbelse boodschap. Er bestaan op dit moment verschillende visies in de kerk, die soms scherp tegenover elkaar staan, maar die door de synode vooralsnog zijn aanvaard als binnen de kerk legitieme verschillen van opvatting. Daarom was en is er de synode alles aan gelegen, zolang wij in onze kerk hierin niet tot meer klaarheid komen, dat wij zorgvuldig met elkaar omgaan en elkaar in onze verschillende visies veiligheid bieden. Zo heeft de generale synode in ordinantie 5-4 in dezen niets dwingend voor de gehele kerk voorgeschreven – zoals zij dat wel deed in ordinantie 5-3 over de inzegening van het huwelijk – maar evenwel kerkordelijk ruimte willen bieden aan kerkenraden en gemeenten om andere levensverbintenissen te zegenen. Dit onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat er beraad in de gemeente plaatsvindt, voordat de kerkenraad daartoe besluit. In ordinantie 4 artikel 8 lid 7 van de kerkorde voor de verenigde kerk wordt dit beraad omschreven als het kennen en horen van de leden van de gemeente, waartoe de kerkenraad verplicht is bij besluiten tot wijziging van belangrijke zaken betreffende het leven van de gemeente. Deze ordinantie bepaling is een uitwerking van Artikel VI lid 5 van de ontwerp-kerkordes, dat luidt:

“De kerkenraad neemt geen besluiten in aangelegenheden die voor het leven van de gemeente van wezenlijk belang zijn zonder de leden van de gemeente daarin gekend en daarover gehoord zijn.” Volgens de toelichting van de werkgroep kerkorde bij deze bepaling heeft de kerkenraad de beslissingsbevoegdheid in de gemeente, maar kan hij in zaken van wezenlijk belang niet buiten de gemeenteleden om handelen. In ordinantie 5-8-7 wordt nader geregeld bij welke zaken de kerkenraad verplicht is de gemeente daarin te kennen en daarover te horen. Daarbij gaat het om zaken van principiële aard (positie van doopleden, verkiezing van ambtsdragers, zegening van andere levensverbintenissen) en zaken die diep ingrijpen in het leven van de gemeente (aanduiding en naam van de gemeente, het voortbestaan, samenwerking met andere gemeente, plaats van samenkomst en het kerkgebouw). De kerkorde wil hiermee niet alleen de mogelijkheid waarborgen tot inspraak en betrokkenheid van gemeenteleden bij het beleid van de kerkenraad, maar ook bevorderen dat belangrijke besluiten zorgvuldig worden genomen. Bij dit soort aangelegenheden kunnen de visies van gemeenteleden soms zeer uiteenlopen en de emoties hoog oplopen. Door het houden van een beraad in de gemeente, waarin men de gelegenheid krijgt zich te uiten en met elkaar in gesprek te zijn, kan de kerkenraad peilen of een eventueel besluit in de gemeente breed gedragen wordt en in welke mate zo'n besluit gemeenteleden kwetst of bezwaart.

Het moderamen is daarom van oordeel dat door het verplicht stellen van een dergelijk beraad in de gemeente, voordat een kerkenraad kan besluiten tot het zegenen van andere levensverbintenissen, de generale synode kerkordelijk inhoud heeft gegeven aan haar oproep aan de kerk en de gemeenten om bij dit onderwerp zorgvuldig met elkaar om te gaan en de verschillende visies zoveel mogelijk te respecteren. Met deze verplichting om de gemeente te horen wordt namelijk voorkomen dat de kerkenraad lichtvaardig en willekeurig omgaat met de mogelijkheid om andere levensverbintenissen te zegenen. Het bezwaar dient ons inziens daarom te worden verworpen.

Het feit dat aan de kerkenraad wordt overgelaten of men al of niet tot zegenen van andere levensverbintenissen zal overgaan, kan tot gevolg hebben dat gemeenteleden in de ene gemeente op dit punt anders worden behandeld dan in een andere gemeente, aldus een ander bezwaar. Dit soort verschillen komt vaker voor binnen de Nederlandse Hervormde Kerk. Zo kunnen

kerkenraden b.v. een verschillende beleid voeren ten aanzien van het aanvaarden van de vrouw in het ambt, de toelating tot Doop en Avondmaal en het opzicht over de gemeente. Deze verschillen worden echter, gelet op de bestaande pluriformiteit, binnen het geheel der kerk aanvaardbaar geacht. Bovendien kent de hervormde kerkorde ten aanzien van dit soort zaken bepalingen, die gemeenteleden de mogelijkheid geven om in bepaalde omstandigheden uit te wijken naar een andere gemeente. Ook het feit dat besluiten van een kerkenraad op verzoek van gemeenteleden kunnen worden getoetst door de commissies voor de behandeling van bezwaren en geschillen en/of de commissies voor het opzicht, voorkomt dat kerkenraden gemeenteleden onzorgvuldig, onrechtmatig of met willekeur behandelen. Dit zal ook in de verenigde kerk het geval zijn.

Het moderamen is daarom van oordeel dat de verschillen in behandeling van gemeenteleden die door toepassing van ordinantie 5-4 in de verenigde kerk kunnen voorkomen aanvaardbaar zijn, gelet op de huidige situatie binnen de Nederlandse Hervormde Kerk. Ook zijn er voldoende waarborgen aangebracht dat gemeenteleden door de kerk niet onzorgvuldig of onrechtvaardig worden behandeld. Het bezwaar dat het besluit tot onaanvaardbare (rechts)ongelijkheid zal leiden, kan daarom geen stand houden.

7.6. Beleidsmatige bezwaren

Op grond van onder 7.1. en 7.2. genoemde overwegingen kan het moderamen verder niet ingaan op het bezwaar dat de kerk met het aanvaarden van ordinantie 5-4 een verkeerd en onbarmhartig signaal afgeeft omdat daarin Gods Woord wordt losgelaten. Het moderamen verwijst naar hetgeen daar inzake de relatie met Gods Woord en de belijdenis naar voren is gebracht.

Daarbij merkt het moderamen op dat in de rapporten, die door de generale synode zijn uitgegeven over (homo)seksualiteit vanaf 1972, in toenemende mate op is gewezen dat de negatieve beoordeling van homoseksualiteit vanuit de kerk homoseksuele mensen, en met name ook jongeren, in een isolement heeft gebracht en vaak tot ernstige psychische beschadiging en zelfs tot zelfmoord heeft geleid (zie *Liefde en Seksualiteit*, 1972). In het rapport *Verwarring en Herkenning* (1984) worden hiervan verschillende voorbeelden gegeven. De generale synode heeft daarom in de loop van de tijd gepleit voor meer openheid over dit onderwerp binnen de kerk, voor gesprek met homoseksuele gemeenteleden en voor uiterste terughoudendheid in het nemen van maatregelen van kerkelijk tucht vanwege homoseksualiteit. De synode raakte er namelijk van doordrongen dat aan hen voor alles een veilige ruimte binnen de kerk moest worden geboden, zodat zij zich in de Nederlandse Hervormde Kerk als mensen, en als broeders en zusters in Christus, aanvaard zouden weten. Hierdoor hoopte de synode hun isolement te helpen doorbreken en te bevorderen dat zij zich zouden kunnen ontplooiën als volwaardig mens in de samenleving. Dit ondanks het feit dat we het binnen onze kerk nog niet eens konden worden over de vraag op welke wijze er vanuit de Schrift zou moeten worden geoordeeld over homoseksualiteit.

Het moderamen meent dat de generale synode, gegeven de situatie en omstandigheden waarin zij moest opereren, met deze benadering heeft bijgedragen tot meer openheid over dit onderwerp binnen onze kerk, waarmee ook de jongeren in de gemeente – en de samenleving - gediend zijn. Dat neemt niet weg dat het moderamen erkent dat men op andere gronden tot de opvatting kan komen, die door de bezwaarden bij dit punt is verwoord.

Voorts wordt als bezwaar naar voren gebracht dat de synode geen leiding heeft gegeven aan het leven en werken van de kerk door geen eenduidige uitspraak en kerkordelijke regeling over dit onderwerp te geven.

Het moderamen is daarentegen van oordeel dat de generale synode ten aanzien van huwelijk, seksualiteit en relaties haar leidinggevende taak gestalte heeft gegeven door middel van het bevorderen en begeleiden van een proces van bezinning binnen de kerk, dat dringend nodig bleek toen de opvattingen over deze onderwerpen in onze samenleving – en dientengevolge ook in de kerk – ingrijpend veranderden. De synode heeft daarin steeds zorgvuldig geopereerd en te allen tijde willen voorkomen dat er een breuk zou ontstaan tussen voor- en tegenstanders van de aanvaarding van homoseksualiteit op grond van de bijbel, zolang het gesprek hierover niet ten einde toe was gevoerd en een meer eenduidige uitspraak hierover door de synode kon worden gedaan. Ook heeft de synode leiding gegeven aan dit proces, door steeds te pleiten voor het aanvaarden van elkaar in onze verschillende visies en elkaar een veilige ruimte te bieden, zolang wij het hierover in de kerk niet eens kunnen worden. Dit leidde uiteindelijk, na uitvoerige bezinning in het verband van de triosynode, tot de

vaststelling van ordinantie 5-4 waarin dit beleid van het geven van een veilige ruimte kerkordelijk werd vormgegeven, zonder dit echter voor de gehele kerk als verplichtend voor te schrijven en zonder ten principale afstand te nemen van de visie die binnen de Nederlandse Hervormde Kerk in de afgelopen 50 jaar over het huwelijk van man en vrouw bestond. Het moderamen meent dat de generale synode, gegeven de verdeeldheid binnen de kerk over dit onderwerp, zich op verantwoorde wijze heeft gekweten van haar taak, leiding te geven aan het leven en werken van de kerk.

Ook wordt de synode verweten meer oog te hebben gehad voor de eenheid dan voor de waarheid en de polarisatie, ook in het kader van de vereniging, zodanig te hebben verscherpt, dat de kans op scheuring is toegenomen.

Het moderamen is in de eerste plaats van mening dat de generale synode zich op geen enkele wijze behoeft te schamen wanneer zij zich moeite getroost om de eenheid van de kerk te bewaren. De zorg voor de eenheid der kerk behoort tot de kern van haar belijden. Artikel I van de hervormde kerkorde spreekt van de "Nederlandse Hervormde Kerk, overeenkomstig haar belijdenis openbaring van de ene heilige katholieke of algemene Christelijke Kerk...". Daarom behoort de zorg voor de eenheid van de kerk als gemeenschap van de ene Heer tot de kernopdracht van elke ambtelijke vergadering. In de handreiking van de generale synode voor het voortgaande geloofsgesprek, getiteld *Het geheim van de gemeente* uit 1974 wordt als een van de gestalten van de gemeente haar oecumenische gestalte genoemd. In dit rapport wordt hierover het volgende gezegd:

"De oecumenische gestalte behoort tot het geheim van de gemeente. Het is een geheim dat voorlopig meer vanuit de levensrichting der gemeente zichtbaar wordt dan in haar organisatorische gestalte. Is zij op weg naar die ene gemeente, die ene heilige katholieke kerk, die zij in het geloof reeds belijdt? Elke gemeente, hoe klein ook, hoe beperkt, hoe eenzijdig haar oorsprong en samenstelling, is deel van de gemeente, die door God geroepen is. Zij draagt de oecumene in zichzelf. (...) Elke kerkdienst mag er iets van laten zien dat hier een gemeente bijeen is, die zichzelf verstaat als openbaring van de ene heilige katholieke kerk (Artikel I HKO). (...) De oecumenische gestalte van de gemeente is, dat zij voortdurend het geheel van het volk van God in het oog houdt en wil vertegenwoordigen. De eigen gaven en inzichten, die aan een gemeente zijn geschonken, mogen niet om huns zelfs wil gekoesterd worden, maar zijn bestemd om ingebracht te worden in de dienst aan het geheel. Het zoeken van het eigene zal eerder de vorm hebben van zelfkritiek dan van zelfverheerlijking. Het eigene van het geloof is geen substantie, maar een relatie: dat de één de ander hoger acht dan zich zelf (Filippenzen 2 :2 en 3). (...) Maar tot de oecumenische gestalte van de kerk hoort ook, dat wij in deemoed ons laten dienen door de genadegaven, die niet ons eigen zijn. Het laatste woord bij de constatering van de veelheid van genadegaven (1 Korinthe 12) is: de liefde." (a.w. blz. 38 en 39).

In het verlengde hiervan werd in de verklaring van overeenstemming inzake het Samen op Weg proces uit 1984 als een van de vier kernen van belijden erkend het besef dat eenheid en waarheid niet tegenover elkaar mogen worden uitgespeeld. Het zoeken naar en het bewaren van de eenheid behoort tot de waarheid van de Kerk.

Tot de zorg voor de eenheid van de kerk in deze zin is de generale synode bij uitstek geroepen als ambtelijke vergadering voor de gehele Kerk (Artikel V lid 2 HKO). Het moderamen is ervan overtuigd dat de generale synode in een reeks van jaren, niet alleen bij de Nederlandse Hervormde Kerk zelf, maar ook in het kader van het Samen op Weg – proces en in het bijzonder de voorbereiding en vaststelling van de ontwerp-kerkorde en –ordinanties zich tot het uiterste heeft ingespannen om vanuit de hierboven weergegeven visie de eenheid in de kerk te bewaren. Dit geldt ook voor de wijze waarop de synode met het vraagstuk van huwelijk, (homo)seksualiteit en relaties is omgegaan.

Ten aanzien van de vraag of de generale synode met het besluit al of niet de waarheid heeft gediend, wijst het moderamen opnieuw op het feit dat de synode met het besluit tot vaststelling van ordinantie 5-4 geen regeling heeft gegeven die voor de gehele kerk bindend is en dat het besluit ook niet kan worden opgevat als een belijdende uitspraak. Zoals gezegd heeft de generale synode met het besluit kerkordelijk ruimte willen scheppen voor kerkenraden en gemeenten, die op grond van hun verstaan van de Schrift een bepaalde opvatting hebben over huwelijk en (homo)seksualiteit, welke binnen de kerk op dit moment als legitiem wordt aanvaard. Van die opvatting heeft de generale synode meerdere malen vastgesteld dat degenen die deze opvatting zijn toegedaan zich beroepen op de Schrift, evenals degenen die tegen deze opvattingen ernstige bezwaren koesteren. Hierboven gaven wij reeds te kennen dat deze kwestie het belijden der kerk, en dus ook de waarheidsvraag vanuit de Schrift, raakt. De synode heeft echter het tot nu toe wijs gevonden om in dezen geen bindende uitspraken te doen, zolang de tegenstellingen hierover zo scherp liggen, in de hoop dat het gesprek in de kerk hierover zal worden voortgezet en op den duur tot meer klaarheid kan worden gebracht. Omdat het hier om een waarheidsvraag gaat, die velen in de kerk existentieel raakt, is het moderamen

van oordeel dat de synode in dezen verantwoord en zorgvuldig heeft gehandeld. Het verwijt dat zij onvoldoende zorg ten toon heeft gespreid voor de waarheidsvraag, is o.i. dan ook niet terecht.

Op grond van deze overwegingen wijst het moderamen ook het bezwaar van de hand dat de synode hiermee de polarisatie rond de vereniging heeft aangewakkerd. Het genuanceerde en evenwichtige besluit van de synode, zoals boven omschreven, kan juist depolariserend werken omdat niemand wordt gedwongen. Niemand hoeft zich bezwaard te voelen in de verenigde kerk. Het besluit geeft de bezwaarden juist alle ruimte om in deze hun verbondenheid met de traditie gestalte te geven in de wijze waarop zij in de gemeente en binnen de kerk met dit vraagstuk willen omgaan. Het enige wat van hen wordt gevraagd is dat zij op hun beurt in de kerk ruimte geven aan mensen met andere opvattingen dan zij, zoals dat ook op enkele andere principiële punten reeds het geval is. Met hen en hun visie is volop rekening gehouden, zoals wij eerder hebben laten zien. Het gaat dan ook niet aan om de synode te verwijten dat zij de kans op scheuring hierdoor heeft vergroot en daarin dus onverantwoordelijk handelt.

Het bezwaar tenslotte dat de kerk zich heeft vervreemd van de wereldkerk is volgens het moderamen niet juist. Wij wijzen op het feit dat deze kwestie in gereformeerde en lutherse kerken van verschillende landen in Europa en daarbuiten volop aan de orde is en dat daarbij ook goed wordt gekeken hoe wij in onze kerken met dit vraagstuk zijn omgegaan. Niet kan worden ontkend dat onze kerken iets verder zijn dan andere. En dat het in dat debat soms heftig toegaat en tegenstellingen aan het licht komen, is evident. De opvattingen elders verschillen niet veel met die in ons land. Dat neemt niet weg dat steeds meer kerken in het buitenland worden geconfronteerd met vragen rond homoseksualiteit en deze bespreekbaar trachten te maken. Het moderamen meent dat dit de enige manier is om met omstreden kwesties binnen de kerk om te gaan: ruimte maken voor een eerlijk en open gesprek waarin alle gesprekspartners tot hun recht kunnen komen.

7.7. Procedurele bezwaren

Het bezwaar dat dit zwaarwegende besluit niet had mogen worden genomen met meerderheid van stemmen (in dit geval met 40 tegen 33 stemmen) dient op kerkrechtelijke gronden te worden verworpen. Bij de besluitvorming is voldaan aan de vereisten voor het vaststellen van een ordinantie volgens het bepaalde in artikel XXVII lid 4. Daarin wordt bepaald dat een ordiantiewijziging in eerste lezing moet zijn voorgelegd aan de kerkenraden ter consideratie door de classicale vergadering, waarna de synode deze kan vaststellen. Daarbij is het bepaalde in ordinantie 1-21-10 van toepassing betreffende het vereiste aantal aanwezige leden. Daarin is bepaald dat van een lichaam, bestaande uit meer dan 15 leden, tenminste de helft aanwezig dient te zijn om besluiten te kunnen nemen, met dien verstande dat, indien niet twee derde van het aantal leden van lichaam, bestaande uit meer dan 15 leden aanwezig is, slechts besluiten kunnen worden genomen met twee derde meerderheid. Indien echter tenminste twee derde van de leden van zo'n lichaam aanwezig is kan volgens het bepaalde in ordinantie 1-24-5 een besluit met volstreekte meerderheid van de stemmen worden genomen. De kerkorde houdt daarmee op evenwichtige wijze rekening met het belang van de aanwezigheid van voldoende steun voor de besluiten en het belang van een voortvarende besluitvorming, ook in zaken van gewicht, zoals de onderhavige.

Gelet op het aanwezige quorum ten tijde van de stemming op 14 juni 2002 en de uitslag van de stemming over ordinantie 5-4 concludeert het moderamen dat er sprake is van een wettig besluit.

Het bezwaar dat dit besluit niet nu al door de hervormde synode had mogen worden genomen omdat het pas geldingskracht krijgt in de verenigde kerk wijst het moderamen van de hand. De synode heeft dit besluit genomen in het kader van de vaststelling van de kerkorde en ordinanties voor de verenigde kerk via de procedure die is voorgeschreven voor wijziging van de bestaande kerkorde en ordinanties van de hervormde kerk. Het moderamen constateert dat aan de vereisten, welke hierbij aan de besluitvorming (zoals is voorgeschreven in artikel XXVII en XXVIII van de kerkorde) door de generele synode worden gesteld, geheel is voldaan.

Tenslotte moet nog worden ingegaan op het bezwaar dat in de synode geen grondige toetsing heeft plaatsgehad van de moderne exegese en hermeneutiek in het licht van Schrift en Belijdenis. Het moderamen stelt vast dat in het rapport *Verwarring en Herkenning* in 1984 uitvoerig uiteen is gezet welke verschillende visies en opvattingen over met name homoseksualiteit op grond van de Schrift en de traditie binnen de hervormde kerk leefden, zonder dat daarin een voorstel werd gedaan voor een

meer eenduidige uitspraak door de synode. Daarin kwamen naast exegetische ook vragen aan de orde rond de wijze van het verstaan van de Schrift (de z.g. hermeneutische vragen). De twee daarop volgende hervormde commissies en de commissie huwelijk en andere relaties in het kader van Samen op Weg constateerden dat zij aan deze gegevens weinig hadden toe te voegen en evenmin de synode een meer eenduidige uitspraak konden voorleggen vanwege het gebleken verschil in bijbels-theologische opvattingen. De generale synode heeft deze constatering in 1989 en 1994 steeds aanvaard – o.a. vanwege de compliceerde problematiek - en de kerk opgeroepen op grond van deze gegevens het gesprek te voeren. In het kader van de kerkordelijke vormgeving koos de generale synode op voorstel van de triosynode in 1996 voor een benadering van het vraagstuk vanuit het liturgisch perspectief, t.w. de kerkelijke (in)zegening. Een van de motieven daarvoor was de constatering door de commissie dat een benadering van de kwestie vanuit bijbels-theologisch gezichtspunt niet tot een breed gedragen kerkordelijke oplossing zou leiden, terwijl dit vanuit het liturgisch gezichtspunt wel mogelijk bleek. Uiteindelijk is de synode op dit spoor verder gegaan. Hieruit blijkt hieruit dat de synode wel degelijk heeft getracht om tot een eenduidige uitspraak op grond van bijbels-theologische overwegingen te komen, maar daarin tot nu toe niet is geslaagd wegens de complexiteit van de problematiek en de verschillende in de kerk levende visies. Anderzijds hebben de triosynode en de hervormde synode in het rapport van de commissie huwelijk en andere relaties voldoende theologische motieven gevonden om te kunnen besluiten tot het geven van ruimte aan hen die andere levensverbintenissen van twee personen dan het huwelijk als verbond van liefde en trouw voor Gods aangezicht menen te kunnen zegenen. Het moderamen is van oordeel dat de generale synode hierin, alles afwegende, verantwoord heeft gehandeld.

7.8. Belangen en verantwoordelijkheden

Ten aanzien van de vraag of de bezwaarden zijn getroffen in hun werkelijk belang of kerkelijke verantwoordelijkheid, merken wij het volgende op. In het algemeen heeft het moderamen begrip voor het feit dat gemeenteleden, kerkenraden en ambtsdragers zich medeverantwoordelijk voelen voor het geheel der kerk. Wij haalden hierboven reeds een uitspraak van de generale commissie voor de behandeling van bezwaren en geschillen aan uit 1995, waarin de commissie stelt dat het niet zo mag zijn dat “men het bestaan van de verscheidenheid negeert en uitsluitend rekening houdt met de eigen opvattingen. Wie tot de Nederlandse Hervormde Kerk wil behoren moet die verscheidenheid, hoe moeilijk ook, erkennen.” De oproep van de synode aan de kerk om elkaar over en weer te aanvaarden en ruimte te geven, veronderstelt een zekere medeverantwoordelijkheid van het kerklid voor het geheel. Het moderamen bestrijdt hetgeen hierbij naar voren wordt gebracht niet ten principale, al merken wij wel op dat er zeker onderscheid moet worden gemaakt in de mate waarin gemeenteleden, kerkenraden en ambtsdragers formeel verantwoordelijk zijn voor dit besluit van de synode.

Wel willen wij graag ingaan op enkele zaken in de motivering hierbij, die feitelijk onjuist zijn.

In de eerste plaats is het onjuist om te stellen dat bezwaarde gemeenteleden, kerkenraden of ambtsdragers door het besluit niet meer de mogelijkheid zouden hebben om hun principiële visie op grond van hun verstaan van de bijbel en hun visie op de belijdenis ter sprake te brengen in de gemeente en in het kerkelijke gesprek van gemeenten onderling. In de verenigde kerk zal er juist volop ruimte zijn om met elkaar in gesprek te zijn over de verschillende visies, die er, ook ten aanzien van dit onderwerp, leven. Het gesprek over huwelijk en relaties houdt niet op met de vaststelling van ordinantie 5-4. Vele vragen, ook rond het verstaan van de Schrift, zijn immers nog onbeantwoord gebleven. Het moderamen verwacht dat het kerkelijk gesprek daarover zal voortgaan, zeker gelet op de hernieuwde belangstelling voor de bezinning op normen en waarden en zaken waarmee andere godsdienstige stromingen en culturen ons in de samenleving en de kerk confronteren. Daarin is kritische inbreng vanuit de volle breedte van de verenigde kerk noodzakelijk en gewenst, ook vanuit de kring van degenen die zich bezwaard voelen over de aanvaarding van ordinantie 5-4. In de verenigde kerk is het kerkelijk gesprek op tal van punten noodzakelijk.

In de tweede plaats is het moderamen van mening dat kerkenraden niet door ordinantie 5-4 worden overvraagd omdat zij zelf een afweging mogen maken. Er is meer dan voldoende materiaal en mogelijkheid tot hulp bij de bezinning in de kerkenraad beschikbaar. Bovendien is men ook niet verplicht zolang er niet om gevraagd wordt om de eventuele zegening van andere levensverbintenissen in de kerkenraad aan de orde te stellen. Men hoeft geen expliciet besluit te nemen als de kerkenraad de mogelijkheid niet wil benutten. Ook behoeft men dan geen beraad in de

gemeente hierover te houden. Elke gemeente en kerkenraad is in dit opzicht vrij om al of niet gebruik te maken van de in de ordinantie geboden ruimte.

In de derde plaats is de stelling onjuist dat een kerkenraad door het beraad in de gemeente zou kunnen worden gedwongen tot een onverantwoord standpunt in dezen. Uitdrukkelijk is bepaald dat de kerkenraad uiteindelijk het besluit neemt, zoals alle besluiten inzake de gemeente. Daarbij zal elke kerkenraad, ongeacht zijn modaliteit of beleidsvisie, gebaat zijn bij een breed draagvlak in de gemeente, dat tot uitdrukking komt bij verkiezingen van de ambtsdragers of steun bij vitale beslissingen. Een kerkenraad die op het zeer aangelegen punt geen draagvlak heeft in de gemeente voor zijn beleid in dezen, zal zich zeker de vraag stellen of hij zo wel verder kan. Dat neemt echter niet weg dat de kerkenraad in zaken van de gemeente het laatste woord heeft. De stelling dat de kerkenraad door het besluit van de synode in zijn bevoegdheid is aangetast, mist elke grond.

In de vierde plaats gaat het argument niet op dat een kerkenraad zou kunnen worden verplicht om een in een andere gemeente gezegende levensverbintenis in te schrijven in een of ander boek. In de ordinantie is hierover geen enkele bepaling opgenomen. Kerkenraden hebben hier een grote vrijheid.

Ook de stelling dat het opzicht door de kerkenraad in de verenigde kerk tot een lege huls is geworden door het besluit, kan geen stand houden. In de eerste plaats heeft het opzicht ook in de verenigde kerk een duidelijke plaats en functie, gelet op de inhoud van ordinantie 10-1 van de kerkorde voor de verenigde kerk, waarin het gaat over het opzicht in gemeente en kerk. In het bijzonder wijzen wij op ordinantie 10-1-4 waarin bepaald is dat "het opzicht wordt gehouden met inachtneming van de bijzondere verbondenheid van de gemeente ten aanzien van de belijdenisgeschriften, als bedoeld in ordinantie 1-1." In de tweede plaats legt ordinantie 5-4 op geen enkele wijze aan kerkenraden beperkingen op ten aanzien van het houden van opzicht. Wel moet een kerkenraad rekening houden met de bovengenoemde oproep van de generale synode om elkaar in Christus te aanvaarden en terughoudend te zijn in het treffen van tuchtmaatregelen vanwege homoseksualiteit, wanneer zij door een commissie voor het opzicht ter verantwoording wordt geroepen in een beroepsprocedure. Maar in principe is de kerkenraad vrij om dezen te handelen zoals men in geweten denkt te moeten doen. Het argument dat gemeenteleden zich desnoods bij andere gemeenten kunnen voegen, bespreken wij reeds bij 7.5.

8. Besluit

Het moderamen van de generale synode is op grond van al het bovenstaande van oordeel dat de generale synode bevoegd was het bestreden besluit op 14 juni 2002 te nemen, voorts dat het besluit niet in strijd is met enige kerkordelijke bepaling en tenslotte dat de synode bij het nemen van het besluit de grootst mogelijke zorgvuldigheid in acht heeft genomen.

Ook is het moderamen van mening, met dit verweerschrift hebben aangetoond dat de generale synode het besluit in redelijkheid heeft kunnen nemen.

Het moderamen verzoekt u daarom de bezwaren tegen het bestreden besluit van 14 juni 2002 niet gegrond te verklaren.

Met hoogachting en een vriendelijke groet,

namens het moderamen van de generale synode

, preses,

, scriba.